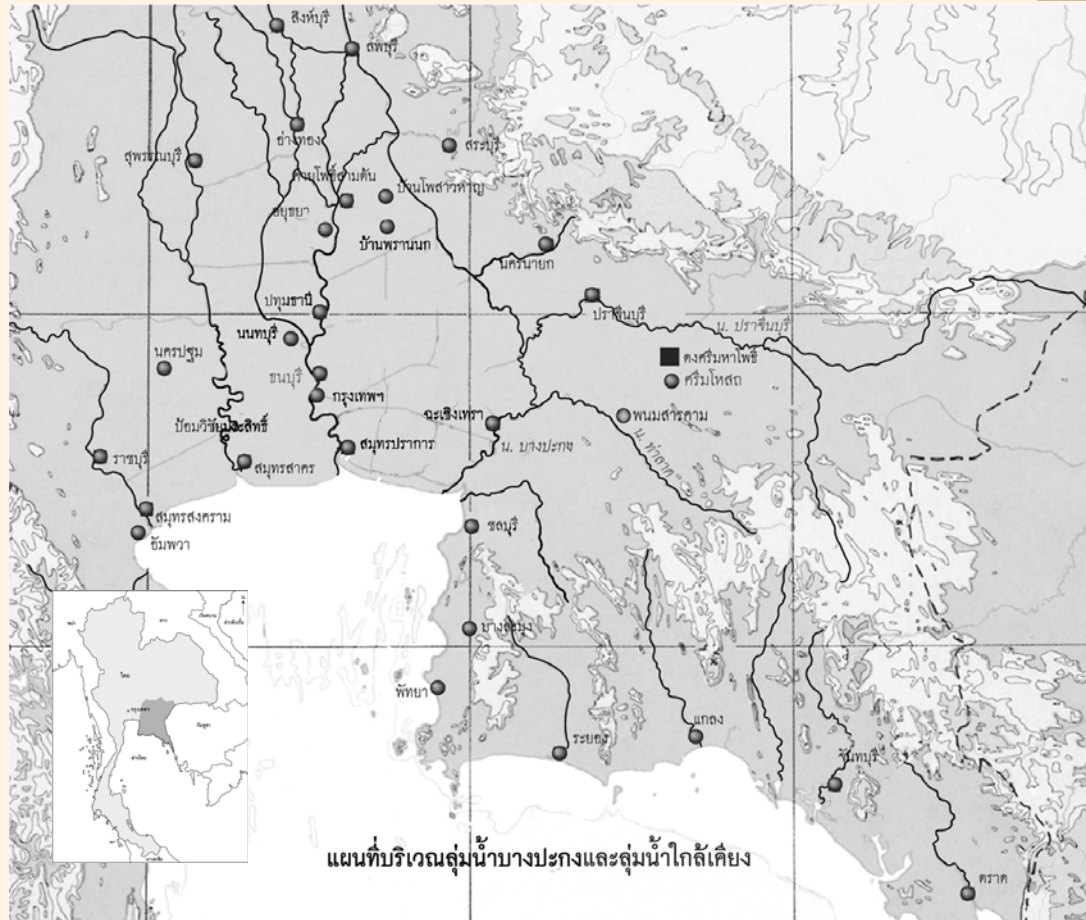

แผนที่แสดงอีสานและลาวสองฝั่งแม่น้ำโขงต่อเนื่องถึงอำเภอไทย (ทำใหม่จากแผนที่เก่าสมัยรัชกาลที่ 5)

เมืองศรีมโหสถ

อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
 ลุ่มน้ำบางปะกง ชายฝั่งทะเลตะวันออก
 ในประวัติศาสตร์ (สยาม) ประเทศไทย

โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ

ความเป็นมาของผู้คนและดินแดนเมืองศรีมโหสถ (อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี) กับพื้นที่เกี่ยวข้องสองลำน้ำ คือ ลำน้ำปราจีนบุรี (อำเภอศรีมหาโพธิ์ จังหวัดปราจีนบุรี) ลำน้ำท่าลาด (อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา) เป็นส่วนหนึ่งอย่างแยกไม่ได้จากประวัติศาสตร์ภูมิภาคอุษาคเนย์ (Southeast Asia) ที่มีชื่อเก่าแก่ว่าสุวรรณภูมิ เพราะเมืองศรีมโหสถตั้งอยู่บนพื้นที่ตอนภายในอันเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำบางปะกง ริมอ่าวไทย ทางตะวันออกของที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยา ภาคกลางของประเทศไทย และประเทศไทยก็เป็นส่วนหนึ่งของสุวรรณภูมิในอุษาคเนย์อย่างแยกออกจากกันไม่ได้

อ่าวไทยยุคดึกดำบรรพ์

ราว 12,000 ปีมาแล้ว ทะเลอ่าวไทยมีขอบเขตกว้างขวางกว่าปัจจุบัน พื้นที่ของกรุงเทพฯทั้งหมดจมอยู่ใต้ท้อง

ชื่อ “บางปะกง” หมายถึงอะไร

บางปะกง มีต้นน้ำอยู่บริเวณที่ลุ่มตอนภายใน บริเวณจังหวัดปราจีนบุรี สระแก้ว นครนายก มีลำน้ำสาขาเล็กๆ หลายสายไหลจากเทือกเขาใหญ่ ทางทิศเหนือเรียกลำน้ำนครนายก ลำน้ำประจันตคาม ฯลฯ ไหลไปรวมกันเรียกลำน้ำปราจีนบุรี แล้วลงลำน้ำบางปะกง ไหลออกอ่าวไทยทางจังหวัดชลบุรี

ฝั่งทะเลตะวันออก เป็นขอบอ่าวไทยด้านทิศตะวันออก มีหลายลุ่มน้ำ เช่น ลุ่มน้ำบางปะกง ลุ่มน้ำพานทอง ลุ่มน้ำระยอง ลุ่มน้ำประแส ลุ่มน้ำจันทบุรี ลุ่มน้ำตราด

บางปะกง มีชื่อเดิมว่าบางมังกง เป็นหมู่บ้านประมงชายฝั่ง อยู่ปากน้ำปลายสุดออกอ่าวไทย เคยเรียกแม่น้ำทั้งสายตามชื่อชุมชนหมู่บ้านที่อยู่ปากน้ำว่าบางมังกง แล้วกร่อนเป็นบางปะกง

บาง เป็นคำร่วมเก่าแก่ของคนสุวรรณภูมิทุกเผ่าพันธุ์หมายถึงทางน้ำเล็กๆ ที่ไหลเชื่อมกับทางน้ำใหญ่กว่า แล้วมีชุมชนตั้งอยู่ตรงปากทางน้ำที่เชื่อมกัน เรียกว่าบาง

ปะกง เป็นคำกร่อนจากคำเก่า เรียกปลาชนิดหนึ่งว่ามังกง (อาจเขียนเสียงและรูปจากมังกงอย่างเดียวกับ กุ้ง-กั้ง ฯลฯ แต่บางคนว่ากลายเป็นจากคำจีน) มีใช้เก่าสุดในโคลงกำสรวลสมุทร (ราว พ.ศ. 2025) มีชื่อ ปลาหมังกง ปลาทุกกัง ปลาฉลาม ว่า “หมังกง ทุกกังฉลาม เห็นไหม”

นิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ ยังเรียกคำเต็มว่าบางมังกง เป็นชุมชนหมู่บ้านประมงชาวจีน (เจ๊ก) มีในกลอนว่า

ถึงหย่อมย่านบ้านบางมังกงนั้น ดูเรียงรันเรือนเรียบบลาลินธุ์
 แด่ล้วนบ้านตากปลาวิมาวริน เหมือนแต่กดินเฝ้าอบดลไป
 เห็นศาลเจ้าเหล่าเจ๊กอยู่เชิงแซ่ ปูนทะกังองค์แก่ข้างเพศไสย
 เกลเฮี้ยเคยข้ามคางคาลัย ช่วยคุ้มภัยปากอ่าวเกิดเจ้านาย

ทะเลอ่าวไทย น้ำทะเลท่วมทันล้นบริเวณที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาลึกเข้าไปในแผ่นดินโดยรวมอย่างกว้างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ทะเลสูงขึ้นไปถึงบริเวณจังหวัดลพบุรี หรือเหนือขึ้นไปอีก **ทิศตะวันตก** ทะเลเว้าเข้าไปถึงบริเวณอำเภอเมืองและอำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี ต่ำลงมาที่อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ต่ำลงมาที่อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และต่ำลงมาที่อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ส่วน**ทิศตะวันออก** ทะเลเว้าเข้าไปถึงบริเวณจังหวัดสระบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี และเว้าไปถึงอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี

เหตุที่บริเวณที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยาเป็นทะเล นักโบราณคดีและนักธรณีวิทยาอธิบายว่าเมื่อประมาณ 12,000 ปีมาแล้ว น้ำทะเลมีระดับสูงขึ้นมากเพราะน้ำแข็งละลาย ทำให้ท้องทะเลแถบอ่าวไทยมีขอบเขตกว้างขวางสูงขึ้นไปถึงลพบุรีหรือเหนือขึ้นไป แม่น้ำสายสำคัญๆที่ไหลลงทะเลจึงสั้นกว่าที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ คือปากน้ำเจ้าพระยาจะอยู่บริเวณจังหวัดนครสวรรค์-ชัยนาท ปากน้ำแม่กลองอยู่ทางจังหวัดนครปฐม (แม่น้ำท่าจีนยังไม่มี) ปากน้ำป่าสักอยู่ทางจังหวัดลพบุรี ส่วนปากน้ำบางปะกงอยู่ทางจังหวัดนครนายก-ปราจีนบุรี เป็นต้น

ทะเลอ่าวไทยยุคดึกดำบรรพ์ที่กว้างขวางมิได้อยู่คงที่เพราะแผ่นดินโดยรอบงอกออกไปเรื่อยๆตามปรากฏการณ์ธรรมชาติ อันเป็นผลจากการทับถมของตะกอนหรือโคลนตมที่ล้นทะลักไหลมากับน้ำในแม่น้ำสายต่างๆที่มีอยู่รอบอ่าวไทย ยุคโน้น ครั้นนานเข้าก็กลายเป็นทะเลโคลนตม ขยายพื้นที่กว้างออกไปเรื่อยๆซ้ำๆตามธรรมชาติ ในที่สุดโคลนตมที่ถมทับกลับกลายเป็นดินดอนแม่กว้างเป็นแผ่นดินลึบเนื่องจนปัจจุบัน

นอกจากจะถมทะเลให้เป็นแผ่นดินแล้ว โคลนตมจำนวนมากศาสตร์ยังเป็นปุ๋ยธรรมชาติที่ดีที่สุดที่ทำให้พื้นดินอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวในสมัยหลังๆ

เมื่อตะกอนจากแม่น้ำโดยรอบทะลักออกมาทับถมนาน

นับพันปี ในที่สุดอ่าวไทยก็ค่อยๆ หดลง บริเวณที่โคลนตมตกตะกอนก็กลายเป็นส่วนหนึ่งของผืนแผ่นดินใหญ่ ดังเห็นเป็นที่ราบลุ่มสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง เขตจังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อเนื่องจังหวัดปราจีนบุรี-ชลบุรี ฯลฯ

ภาพถ่ายทางอากาศจำลองขึ้นใหม่เมื่อครั้งอ่าวไทยกว้างขวางกว่าปัจจุบัน บริเวณกรุงเทพฯและที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยายังเป็นทะเล

ภาพโมเสกจากดาวเทียม LANDSAT TM บริเวณที่ราบเจ้าพระยาตอนล่างจากอ่าวไทยขึ้นไปจนถึงจังหวัดชัยนาท สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มต่ำเคยเป็นทะเลมาก่อน มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านที่ราบก่อนออกสู่ทะเล บริเวณต่อเนื่องจากทะเลที่เห็นในภาพเป็นสีเข้มเน้นให้เห็นขอบที่ลุ่มซึ่งเป็นแนวชายฝั่งทะเลมาก่อน ตำแหน่งเมืองโบราณอยู่บนส่วนที่เป็นแผ่นดินโดยรอบแนวชายฝั่งทะเล (ภาพและคำอธิบายจากจากห้วงอวกาศสู่พื้นแผ่นดินไทย โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2534)

แผนที่แสดงลักษณะภูมิประเทศบริเวณสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อหลายพันปีมาแล้ว ยังมีสภาพเป็น“ทะเลโคลนตม”กว้างขวางสูงชันไปมากกว่าปัจจุบัน การตั้งหลักแหล่งชุมชนและบ้านเมืองยุคแรกๆอยู่ตามที่ดอนหรือขอบอ่าว ใกล้ซีกหรือติดกับทะเลโคลนตม (ปรับปรุงจากจากห้วงอวกาศสู่พื้นแผ่นดินไทย โดย สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 2534)

1 5,000 ปีมาแล้ว พื้นที่บางส่วนเป็นท้องทะเล

5,000 ปีมาแล้ว พื้นที่บางส่วนของอำเภอศรีมโหสถกับอำเภอศรีมหาโพธิ จังหวัดปราจีนบุรี และอำเภอยะนิงสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นทะเลอ่าวไทยด้านตะวันออก ขอบทะเลอาจอยู่ลึกเข้ามาถึงบริเวณตัวอำเภอก็ได้ ทำให้น้ำปราจีนบุรีและคลองท่าลาดสั้นกว่าปัจจุบันเพราะไหลลงทะเลอ่าวไทยที่กว้างขวางลึกเข้ามา เคยมีผู้พบเปลือกหอยทะเลบริเวณนี้

คนเมื่อ 5,000 ปีมาแล้ว อาจตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณที่ดอนภายในลิกเข้าไปทางจังหวัดสระแก้ว ชลบุรี ฯลฯ แล้วสัญจรรวดเร็วแสวงหาอาหารลงมาถึงขอบทะเลอ่าวไทยที่ปัจจุบันเป็นที่ราบลุ่มน้ำบางปะกง แต่ท้องที่ใกล้เคียงพบชุมชน 5,000 ปีมาแล้ว ที่บ้านโคกพนมดี อำเภอพนสนิม จังหวัดชลบุรี

อ่าวไทยยุคนี้กว้างกว่าปัจจุบัน ขอบเหนือสุดอยู่ชัยนาท, สิงห์บุรี, ลพบุรี ทางตะวันออกอยู่ถึงนครนายก, ปราจีนบุรี, ฉะเชิงเทรา, ชลบุรี ทางตะวันตกอยู่ถึงสุพรรณบุรี, นครปฐม, ราชบุรี ส่วนมากเป็นทะเลโคลนตมที่เกิดจากตะกอนแม่น้ำพัดพามาทับถม

2

4,000 ปีมาแล้ว มีคนตั้งชุมชนบนที่ลุ่มดอนภายใน และบริเวณใกล้เคียง

4,000 ปีมาแล้ว แรกรู้จักถลุงโลหะในดินแดนอุษาคเนย์ เช่น สัมฤทธิ์ (ที่ต่อไปข้างหน้าจะหล่อพระพุทธรูปและเทวรูป พบมากทางลุ่มน้ำยม-น่าน เช่น สุโขทัย, พิษณุโลก ฯลฯ กับลุ่มน้ำป่าสัก เช่น ลพบุรี, เพชรบูรณ์ ฯลฯ)

ศรีมโหสถ, ศรีมหาโพธิ, พนมสารคามยุคนี้ยังไม่พบหลักฐานว่ามีคนมาตั้งหลักแหล่งถลุงโลหะ แต่บริเวณต่อเนื่องไปทางอำเภอพนสนิมคม (ชลบุรี) พบชุมชนสำคัญทางชายทะเลฝั่งตะวันออก มีพยานหลักฐานหลายอย่างที่นำเชื่อได้ว่าเคยกระจายกระจายร่อนเร่มาถึงบริเวณศรีมโหสถและพนมสารคาม

บรรพชนคนชายฝั่งทะเลตะวันออก มีหลักฐานเก่าสุดว่ามีชีวิตอยู่เมื่อราว 4,500 ปีมาแล้ว หรือร่วมยุคกับ“**คนบ้านเชียง**”(อุดรธานี) นักโบราณคดีขุดพบหลักฐานบริเวณป่าชายเลนริมทะเลโคลนตมที่บ้านหนองโน กับบ้านโคกพนมดี อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี

ก่อนบรรพชนคนชายฝั่งทะเลตะวันออกจะมาตั้งหลักแหล่งชั่วคราวและถาวรอยู่บ้านหนองโน บริเวณนี้เคยเป็นสุสานหอย เพราะมีซากเปลือกหอยนานาชนิดมากกว่า 6 ล้านฝา ส่วนมากเป็นหอยตลับ พบบนหาดทรายและจมอยู่ในทะเลโคลนตมมากกว่า 4,500 ปีมาแล้ว นับเป็นแหล่งอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ

3

3,000 ปีมาแล้ว มีคนเคลื่อนย้ายผ่านไปมา

3,000 ปีมาแล้ว ยังไม่มีชุมชนคนตั้งหลักแหล่ง แต่ควรมีคนจากบริเวณใกล้เคียงเคลื่อนย้ายไปมาผ่านทางชายทะเลศรีมโหสถ, ศรีมหาโพธิ, พนมสารคาม เช่น มีคนจากชุมชนใหญ่ทางโคกพนมดี (พนสนิมคม ชลบุรี) ชุมชนทางเขาฉกรรจ์ (วังน้ำเย็น สระแก้ว)

3,000 ปีมาแล้ว มีคนจากภายนอกเคลื่อนย้ายเข้ามาทุกทิศทางทั้งทางบกและทางทะเล เช่น **ทางเหนือ** แถบยูนนาน, **ทางตะวันออก** แถบกวางตุ้ง-กวางสี-เวียดนาม, **ทางตะวันตก** แถบอ่าวเบงกอล ทะเลอันดามัน, **ทางใต้** แถบชวา-มลายู ทำให้บริเวณภาคกลางมีผู้คนชาติพันธุ์ต่างๆตั้งหลักแหล่งประสมประสานอยู่ด้วยกันมากกว่าเดิม แล้วกระจายกระจายไปทั่วประเทศ แต่หนาแน่นมากสุดอยู่ทางอีสานสองฝั่งโขง

กลองทองหรือมโหระทึกหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ เป็นสัญลักษณ์ร่วมของคนยุคนี้ มีพบทั่วไป แต่มีศูนย์กลางการผลิตที่ยูนนาน-กวางสี-เวียดนาม (ต่อไปข้างหน้าคือฝ่อง, ระฆัง)

แหล่งสำคัญของยุคนี้อยู่ที่**บ้านดอนตาเพชร** อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี ต่อเนื่องถึงเมือง**จระเข้สามพัน** อำเภออุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี รวมทั้ง**ลุ่มน้ำป่าสัก** จังหวัดลพบุรี กับบริเวณ**เขาสามร้อยยอด** จังหวัดประจวบคีรีขันธ์

ยุคนี้มี**“ภาษาร่วม”**ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวันที่เป็นรากเหง้าภาษาตระกูลม้ง-เข่า, มอญ-เขมร, ชวา-มลายู, และไทย-ลาว (ภาษาไทยเริ่มมีหลักฐานในยุคนี้)

4 หลัง พ.ศ. 1 เป็นส่วนหนึ่งของ“สุวรรณภูมิ”

2,500 ปีมาแล้ว ศรีมโหสถ, ศรีมหาโพธิ, พนมสารคาม เป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่ชาวอินเดีย-ลังกาเรียกชื่อสุวรรณภูมิ แต่ยังไม่มียุขชน มีแต่คนจากบริเวณใกล้เคียงเคลื่อนย้ายไปมาแสวงหาอาหารผ่านไปมาๆ

หลัง พ.ศ. 1 หรือมากกว่า 2,500 ปีมาแล้ว แรกมีชุมชนบ้านเมืองมีชื่อเรียกในคัมภีร์อินเดีย-ลังกาว่าสุวรรณภูมิ หมายถึงผืนแผ่นดินใหญ่อุษาคเนย์ทุกวันนี้รวมทั้งประเทศไทย ตั้งแต่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาถึงลุ่มน้ำโขง-สาละวิน โดยเฉพาะทางใต้มีแผ่นดินคาบสมุทรเชื่อมโยงการค้าโลก

ด้วยเหตุนี้เอง บริเวณผืนแผ่นดินใหญ่สุวรรณภูมิที่เป็นดินแดนคาบสมุทร จึงกลายเป็นจุดเชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียตะวันตก กับมหาสมุทรแปซิฟิกทางตะวันออก ส่งผลให้มีผู้คนชาติพันธุ์ต่างๆจากตะวันตกและตะวันออกเข้ามาตั้งหลักแหล่งทั้งถาวรและชั่วคราวไม่ขาดสาย มีการประสมประสานทั้งทางเผ่าพันธุ์และทางสังคมวัฒนธรรม กลายเป็น **บรรพบุรุษหรือต้นแบบ**ของคนปัจจุบัน มีชุมชนใหญ่ถล่มเหล็กเกิดขึ้นทางลุ่มน้ำน่าน (ทุ่งยั้ง คลองโพ จังหวัดอุตรดิตถ์) ลุ่มน้ำยม (บ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย) โดยเฉพาะทางที่ราบลุ่มน้ำเจ้าพระยามีกระจายเต็มไปทุกลุ่มน้ำ

อารยธรรมจากตะวันตกที่ผ่านมาจากอินเดีย เช่น ศาสนา อักษร วรรณคดี และอาหารการกิน (ข้าวเจ้า) จะเริ่มแพร่เข้ามาอย่างช้าๆ ให้หัวหน้าคนพื้นเมืองใช้เป็นเครื่องมือ (เทคโนโลยี) ทางการปกครอง รวบรวมผู้คนและชุมชนบ้านเมืองที่มีมาก่อนค่อยๆ เติบโตก้าวหน้าขึ้นเป็นรัฐน้อยใหญ่ กระจัดกระจายทั่วสุวรรณภูมิต่อไปข้างหน้า

อารยธรรมจากตะวันออกจากจีนฮั่นทางภาคเหนือและ“เจ๊ก”ภาคใต้ของจีน เช่น ภาษาพูด เครื่องมือทอผ้า

สุวรรณภูมิ

สุวรรณภูมิ แปลตามรูปศัพท์ว่า **แผ่นดินทอง** หรือ**ดินแดนทอง** แต่มีคำเฉพาะเรียกใช้มานานแล้วว่า**แหลมทอง** หมายถึงบริเวณผืนแผ่นดินใหญ่ของอุษาคเนย์ หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อราว 2,500 ปีมาแล้ว อันเป็นดินแดนอุดมสมบูรณ์ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วยสัตว์, พืชพันธุ์ธัญญาหาร และแร่ธาตุต่างๆ ทั้งเป็นแหล่งของกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายที่ล้วนเป็นเครือญาติทางสังคมวัฒนธรรม และเป็นบรรพบุรุษของคนไทยทุกวันนี้

พจนานุกรม อธิบายคำ **สุวรรณ** [สุ-วัน] น. ทอง. (ส. สุวณฺ; บ. สุวณฺ). **ภูมิ** 1, ภูมิ- [พุม, พู-มิ, พุม-มิ-] น. แผ่นดิน, ที่ดิน. **ภูมิ** 2 น. พื้นความรู้, ปัญญา. **ภูมิ** 3 ว. ส่ง่า, ผึ่งผาย, อ่องอาจ. **สุวรรณภูมิ** น. ดินแดนทองคำ

สุวรรณภูมิ เป็นชื่อเก่าแก่ในคัมภีร์โบราณ เช่น มหาเวศม์ พงศาวดารลังกา, ชาคกพุทธศาสนาในอินเดีย, และนิทานเปอร์เซียในอิหร่าน ฯลฯ เนื่องจากชาวสิงหล(ลังกา) ชาวชัมพูทวีป(อินเดีย) และชาวอาหรับ-เปอร์เซีย(อิหร่าน) ที่เป็นนักเดินทางผจญภัยแลกเปลี่ยนค้าขายสิ่งของเครื่องใช้ ต่างพากันเรียกผืนแผ่นดินใหญ่ของอุษาคเนย์โบราณว่าสุวรรณภูมิไม่น้อยกว่า 2,500 ปีมาแล้ว

ส่วนชาวฮั่น(จีน)ยุคโบราณ เรียกดินแดนนี้ว่า**จินหลิน** หรือ**กิมหลิน** มีความหมายเดียวกับชื่อสุวรรณภูมิว่าแผ่นดินทอง, ดินแดนทอง, แหลมทอง ฉะนั้นสุวรรณภูมิจึงไม่ใช่ชื่อรัฐหรืออาณาจักรแต่เป็นชื่อดินแดนแผ่นดินใหญ่ของอุษาคเนย์หรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบัน ที่ขนาดด้วย 2 มหาสมุทร คือ **มหาสมุทรแปซิฟิก**อยู่ทางด้านตะวันออก กับ**มหาสมุทรอินเดีย**อยู่ทางด้านตะวันตก ส่งผลให้ดินแดนสุวรรณภูมิเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขาย หรือ **“จุดนัดพบ”**ระหว่างโลกตะวันตก (หมายถึงอินโด-เปอร์เซียและอาหรับ) กับโลกตะวันออก (หมายถึงจีนฮั่นและอื่นๆ) มีความมั่งคั่งและมั่นคงแล้วมีรัฐใหญ่ๆเกิดขึ้นในยุคต่อมา เช่น ทวารวดี, พุณิน, เจนละ, ศรีวิชัย, ทวารวดีศรีอยุธยา, ละโว้-อโยธยาศรีรามเทพ, จนถึงกรุงศรีอยุธยา ฯลฯ ดังพูดให้ผู้คนจากที่ต่างๆทุกทิศทางเคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่ง ทำให้เกิดความหลากหลายทางชาติพันธุ์ที่ผสมผสานทางสังคมวัฒนธรรมและเผ่าพันธุ์จนเป็น **“คนไทย”**และเครือญาติชาติต่างๆในอุษาคเนย์ปัจจุบัน

สุวรรณภูมิ คือนามอันเป็นมงคลที่คนแต่ก่อนยกย่องใช้เรียกชื่อบ้านนามเมืองสืบเนื่องหลายยุคหลายสมัย ได้แก่ **รัฐสุวรรณภูมิ** (ราวหลัง พ.ศ. 1600) จนเป็นเมือง**สุวรรณบุรี** (ราวหลัง พ.ศ. 1800) และ**จังหวัดสุวรรณบุรี** รวมทั้งชื่อ**เมืองสุวรรณภูมิ** (ราว พ.ศ. 2315 สมัยกรุงธนบุรี) แล้วเปลี่ยนเป็นอำเภอ**สุวรรณภูมิ** จังหวัดร้อยเอ็ด เมื่อราว 100 ปีมาแล้ว

ท่าอากาศยานสุวรรณภูมิ เป็นนามพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2543

เครื่องมือโลหะ อากาการกรกิน (ผัก) ฯลฯ คลุกคลีเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตคนพื้นเมืองทั่วไป

คนพื้นเมืองสุวรรณภูมิ มีอย่างน้อย 2 พวก คือพวกดั้งเดิมที่ตั้งหลักแหล่งสืบเนื่องมาตั้งแต่ราว 4,500 ปีมาแล้ว เช่น บ้านหนองโน บ้านโคกพนมดี ฯลฯ กับพวกมาจากที่อื่นทั้งทางบกและทางทะเล ทำให้มีจำนวนประชากรมากขึ้นกว่าแต่ก่อน และมีระบบความเชื่ออำนาจเหนือธรรมชาติเรียก “ศาสนาผี” เช่น นับถืองู กบ จระเข้ ฯลฯ เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์

บริเวณลุ่มน้ำบางปะกงขณะนั้นยังเป็นทะเลขอบอ่าวไทย แต่ลึกเข้าไปบางส่วนเป็นทะเลโคลนตม มีทางน้ำกว้างใหญ่ใช้แล่นเรือเข้าออกติดต่อกับทะเลหลวงได้สะดวก ลักษณะอย่างนี้มีเหมือนกับลุ่มน้ำพานทอง (ชลบุรี) และลุ่มน้ำจันทบุรี (จันทบุรี) รวมทั้งบริเวณลุ่มน้ำลพบุรี (ลพบุรี) ลุ่มน้ำนครนายก (นครนายก) และเหมือนกับบริเวณปากตะวันตก เช่น ลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน(กาญจนบุรี-สุพรรณบุรี ที่เป็นศูนย์กลางเผยแผ่พุทธศาสนาที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี)

5 หลัง พ.ศ. 500 พุทธ-พราหมณ์ถึงเมืองศรีมโหสถ

หลัง พ.ศ. 500 หรือราว 2,000 ปีมาแล้ว บริเวณที่ตอนภายในลุ่มน้ำบางปะกง, ลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน, กับลุ่มน้ำป่าสัก เป็นบ้านเมืองศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนระหว่างตะวันตก คือ อินเดีย, ลังกา, เปอร์เซีย, อาหรับ ฯลฯ กับตะวันออก จีน (ฮั่น) ฯลฯ

บริเวณลุ่มน้ำท่าจีน-แม่กลอง มีชุมชนขนาดใหญ่ระดับเมืองตั้งแต่ 3,000 ปีมาแล้ว อยู่บริเวณดอนตาเพชร (อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี) และอุทอง (อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี) ที่ดอนตาเพชร-อุทองนี้เอง ศาสนาพุทธจะแพร่หลายออกไปถึงที่อื่นๆ เช่น บริเวณลุ่มน้ำลพบุรี-ป่าสัก, ลุ่มน้ำบางปะกง-พานทอง, ลุ่มน้ำชี-มูล, ลุ่มน้ำโขง ฯลฯ

คนพื้นเมืองดั้งเดิมนับถือ “ศาสนาผี” มาก่อนนานแล้ว มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าทำพิธีกรรม เท่ากับผู้หญิงเป็นผู้สืบทอดพิธีกรรมในศาสนาผี เมื่อศาสนาพุทธ-พราหมณ์ที่มีผู้ชายสืบทอดพิธีกรรมแผ่มาถึงสุวรรณภูมิก็เกิดปะทะขัดแย้งกันแล้วประนีประนอมประสมประสานเข้าด้วยกันในภายหลัง โดยมีศาสนาพุทธ-พราหมณ์เป็นแกนนำหลัก และเป็นเครื่องมือทันสมัยในการปกครองรวบรวมผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ให้มีศูนยารวมร่วมกันอยู่ที่พุทธ-พราหมณ์

นับแต่บัดนี้ไป คือราวหลัง พ.ศ. 500 ชุมชนบ้านเมืองในศาสนาผีที่รับพุทธ-พราหมณ์ จะเติบโตขึ้นเป็นบ้านเมืองแล้วมีพัฒนาการขึ้นเป็นรัฐขนาดเล็กบริเวณทะเลโคลนตมอย่างน้อย 2 แห่ง คือ บริเวณอุทอง (จังหวัดสุพรรณบุรี) กับลพบุรี (จังหวัดลพบุรี) แล้วขยายมาถึงเมืองศรีมโหสถ

ผู้คนพลเมืองของ 2 บริเวณนี้ มีหลายเผ่าพันธุ์ผสมผสานอยู่ด้วยกันมาก่อนและจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ โดยมีภาษาพูดคล้ายคลึงกัน ถือเป็นภาษาร่วมสุวรรณภูมิ ใช้สื่อสาร

กันได้ทั่วไป แต่จะเริ่มรับภาษาอื่นเข้ามาใช้งาน เช่น ภาษาจากอินเดีย ภาษาจากจีน ฯลฯ จากนั้นก็รับตัวอักษรที่มากับศาสนาพุทธ-พราหมณ์ ยกย่องเป็นอักษรศักดิ์สิทธิ์ในพิธีกรรม ใช้สื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติ

เรือทะเลสมุทรจากชมพูทวีปและที่อื่นๆ ทางทิศตะวันตกเข้ามาติดต่อกับเมืองศรีมโหสถ มีรูปแบบเป็นตัวอย่างในตราดินเผาพบที่เมืองนครชัยศรี (หรือเมืองนครปฐมโบราณ) แสดงว่าบ้านเมืองในสุวรรณภูมิมีการติดต่อค้าขายกับนานาประเทศทางทะเลอย่างกว้างขวางโดยผ่านทะเลอันดามัน กับอ่าวไทยโบราณและทะเลโคโคสน

6 หลัง พ.ศ. 1000 รัฐขนาดเล็กที่เมืองศรีมโหสถ

หลัง พ.ศ. 1000 บริเวณชุมชนบ้านเมืองศรีมโหสถเติบโตขึ้นเป็นรัฐขนาดเล็ก มีเมืองศรีมโหสถเป็นศูนย์กลาง เกี่ยวข้องไปถึงชุมชนบ้านเมืองและรัฐขนาดเล็กทางที่ตอนภายในจนถึงทะเลสาบในกัมพูชา รวมทั้งบริเวณลุ่มน้ำชี-มูลในอีสาน

รัฐศรีมโหสถมีขอบเขตทางเหนือถึงลำน้ำปราจีนบุรีที่อำเภอศรีมหาโพธิ์ และอำเภอประจันตคาม (ปราจีนบุรี) ทางใต้ถึงลำน้ำท่าลาดที่อำเภอพนมสารคามและอำเภอสนามชัยเขต (ฉะเชิงเทรา) มีร่องรอยแนวทำนบเบี่ยงเบนน้ำป่าเป็นคันดินยาวคล้ายถนนพุ่งตรงหากัน แต่ไม่เชื่อมติดกัน คงเว้นว่างไว้ให้น้ำป่าไหลลงอ่าวไทยทางตะวันตกที่เริ่มเป็นโคลนตม

ศูนย์กลางรัฐศรีมโหสถมีคูน้ำคันดิน มีผังรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมนขนาดกว้าง 700 เมตร ยาว 1,500 เมตร ปัจจุบันเรียกเมืองศรีมโหสถ อยู่บ้านโคกวัด อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีซากศาสนสถานขนาดใหญ่กระจายทั้งในเมืองและนอกเมืองรวมแล้วมีจำนวนมาก มีสระน้ำหลายแห่งที่สำคัญคือ สระแก้ว, สระมรกต, สระบัวลำ ตรงสระมรกต-บัวลำ มีซากศาสนสถานขนาดใหญ่เนื่องในศาสนาพุทธ-พราหมณ์อยู่ปนกัน ที่สำคัญมีรอยพระพุทธรูปหล่อ สลักบนพื้นศิลาแลง กับมีศิลาจารึกกำกับด้วย

หลัง พ.ศ. 1000 บริเวณสองฝั่งลำน้ำท่าลาดหรือคลองท่าลาดที่ไหลผ่านพนมสารคาม มีชุมชนบ้านเมืองโบราณหลายแห่ง ตั้งแต่บ้านเกาะขนุนถึงบ้านท่าเกวียน ฯลฯ (ตามรายงานการสำรวจของ รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ในรายงานฉบับสมบูรณ์ การวิจัยประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เรื่องความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ จัดทำโดยสถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. 2540)

หลักฐานนี้แสดงว่าบริเวณพนมสารคามเริ่มมีชุมชนบ้านเมืองแล้วตั้งแต่หลัง พ.ศ. 1000 เป็นบ้านเมืองกึ่งกลางระหว่างเมืองศรีมโหสถ (อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี) กับเมืองพระรถ (อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี)

รัฐสองฟากแม่น้ำเจ้าพระยา

หลัง พ.ศ. 1000 แรกมีรัฐขนาดเล็กก่อรูปขึ้นจากการค้าโลกตะวันตก-ตะวันออก แล้วเติบโตเป็นรัฐขนาดใหญ่ มีชื่อในเอกสารจีนว่าหลังยะลิว (ลังเกียฉู) อยู่ทางลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน ฟากตะวันตกทะเลโคลนตมอ่าวไทย กับโโลโลโปตี (ทวารวดี) อยู่ทางลุ่มน้ำลพบุรี-ป่าสัก ฟากตะวันออกทะเลโคลนตมอ่าวไทย

ต่อมาอีกนานทะเลโคลนตมในอ่าวไทยตื้นด้าบรรพพื้นดินเป็นดินดอนอูตมสมบูรณ์ มีแม่น้ำเจ้าพระยาไหลผ่าเป็นแกนกลาง ทำให้เกิดบ้านเมืองและรัฐเอกราชขึ้นบริเวณที่ราบลุ่มสองฟากแม่น้ำเจ้าพระยา คือ

รัฐหลังยะลิว อยู่ที่นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ฟากตะวันตกลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีเครือข่ายอยู่เมืองคูบัว (จังหวัดราชบุรี) และบริเวณจังหวัดเพชรบุรี

รัฐโโลโลโปตี อยู่ที่ลพบุรี ฟากตะวันออกลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีเครือข่ายอยู่เมืองศรีมโหสถ (จังหวัดปราจีนบุรี) เมืองพระรถ (จังหวัดชลบุรี)

บ้านเมืองและรัฐเหล่านี้ต่างเลือกรับศาสนาพุทธ-พราหมณ์ และตัวอักษรจากอินเดียมาใช้เป็นเครื่องมือทางการปกครองรวบรวมผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ให้อยู่ร่วมกันอำนาจเดียวกัน มีคนพวกหนึ่งเรียกสาม คือสยามอยู่ด้วย

7 หลัง พ.ศ. 1500 ขอมและการค้าโลก

หลัง พ.ศ. 1500 ดินแดนเมืองศรีมโหสถ (ปราจีนบุรี) กับเมืองพระรถ (ชลบุรี) รุ่งเรืองขึ้นจากการค้าโลก แล้วเกี่ยวข้องเป็นเครือข่ายกับกษัตริย์ขอมทั้งเมืองละโว้ (ลพบุรี) และเมืองพระนครที่ทะเลสาบ (กัมพูชา) เพราะมีดินแดนต่อเนื่องเป็นแผ่นเดียวกัน (ยุคนั้นไม่มีเส้นกั้นอาณาเขต อย่างปัจจุบัน)

บ้านเมืองขนาดเล็ก เช่น ที่พนมสารคามได้ผลพวงจากการค้าโลกด้วย จึงพบโบราณวัตถุจำนวนมากกระจายทั่วไปทางสองฝั่งลำน้ำท่าลาดตั้งแต่บ้านเกาะขนุนและใกล้เคียง

แรกมี“ขอม”ลุ่มน้ำเจ้าพระยา

หลัง พ.ศ. 1500 รัฐพื้นเมืองทั้งหมดในสุวรรณภูมิต่างปรับตัวทางการค้า แล้วควบคุมการค้าด้วยตัวเอง ทำให้เติบโตเข้มแข็งมีเครือข่ายกว้างขวาง เกิดบ้านเมืองน้อยใหญ่ทั้งชายฝั่งทะเลและภายในลุ่มน้ำลำคลอง ต่างสร้างความสัมพันธ์เป็นเครือข่ายพึ่งพิงผู้ใหญ่น้อยผ่านการแต่งงาน มีผู้คนจากทุกทิศทางเคลื่อนย้ายเพิ่มเติม แล้วตั้งหลักแหล่งบริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยาทั้งตอนบนและตอนล่างรอบอ่าวไทย

ฟากตะวันตกลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีการรวมตัวของผู้คนชาวสยามแล้วสมมุติชื่อดินแดนสยามประเทศติดต่อกับภูมิภาคประเทศ (พม่า), ราชัญประเทศ (มอญ), มาลียประเทศ (มลายู)

ฟากตะวันออกลุ่มน้ำเจ้าพระยา เป็นพวกละโว้หรือมีชื่อที่คนอื่นเรียกอย่างยกย่องว่าขอม สังกัดกัมพูชาประเทศ (กัมพูชา)

ครั้นหลัง พ.ศ. 1600 การค้าสำเภากับจีนหนาแน่นมากขึ้น แต่เส้นทางคมนาคมทางน้ำโดยเฉพาะแม่น้ำลพบุรีคับแคบและอยู่ห่างไกลปากน้ำอ่าวไทยที่โคลนตมถมทับยี่นลงไปมากกว่าแต่ก่อน ดินดอนเกิดขึ้นกว้างขวาง รัฐละโว้จึงย้ายศูนย์กลางมาอยู่ลำน้ำเจ้าพระยาบริเวณที่สบกันของลำน้ำลพบุรี-ป่าสัก แล้วสถาปนาเมืองมีนามศักดิ์สิทธิ์ว่า **อโยธยา ศรีรามเทพนคร** ที่ต่อไปข้างหน้าจะเป็น **กรุงศรีอยุธยา**

ภาษาพูดของผู้คนทั้งภาคพื้นแผ่นดินใหญ่สุวรรณภูมิกับบริเวณหมู่เกาะเป็น **ภาษารวม** แต่แตกต่างกันเล็กน้อยตามภูมิภาค โดยมี **ภาษากลาง** ใช้สื่อสารทางการค้า 2 เขตใหญ่ๆ คือ ภาษาตระกูลไทย-ลาวของดินแดนภายใน และภาษาตระกูลชวา-มลายู ของดินแดนภาคพื้นทวีปริมทะเลและหมู่เกาะ

นับแต่ พ.ศ. 1500 เป็นต้นไป อักษรทางศาสนาที่รับจากอินเดียได้ (ทมิฬ) ตั้งแต่แรก จะคลี่คลายไปในลักษณะเฉพาะของรัฐพื้นเมืองอย่างน้อย 3 แบบ คือ **อักษรมอญ** ใช้ในรามัญประเทศทางรัฐพุกาม **อักษรเขมร** ใช้ในกัมพูชาประเทศทางรัฐกัมพูชา (แต่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามีพวกสยาม เรียกอักษรเขมรว่า **อักษรขอม**) **อักษรกวิ** ใช้ทางมาลัยประเทศอยู่ทางใต้ถึงมาเลเซีย

8 หลัง พ.ศ. 1700 เมืองศรีมโหสถรุ่งโรย-รกร้าง

หลัง พ.ศ. 1700 บริเวณลุ่มน้ำบางปะกงเป็นที่ดอนมากขึ้นจากทะเลโคลนตมที่ถมทับ ส่งผลให้เส้นทางคมนาคมออกอ่าวไทยไม่คล่องต้องติดขัด บ้านเมืองเขตเมืองศรีมโหสถ (ปราจีนบุรี) และเมืองพระรถ (ชลบุรี) ต้องรุ่งโรยแล้วรกร้างกลายเป็นป่าดง

ผู้คนดั้งเดิมของบ้านเมืองศรีมโหสถเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่อื่นซึ่งอุดมสมบูรณ์ทำมาหากินและทำมาค้าขายดีกว่า เช่นทางชายฝั่งจังหวัดชลบุรี ที่มี **เมืองศรีพะโล** (อำเภอบางปะกงจังหวัดชลบุรี) เดิมโตขึ้นมาแทน แต่ทางลุ่มน้ำเจ้าพระยามีรัฐใหม่เติบโตขึ้น ชื่อ **อโยธยาศรีรามเทพ** (จะเป็นกรุงศรีอยุธยา ต่อไปข้างหน้า) บางพวกไปอยู่ในรัฐใหญ่รอบทะเลสาบในกัมพูชา

แรกมีอักษรไทยและคนไทย

หลัง พ.ศ. 1700 มีศาสนาพราหมณ์แพร่หลายออกไปกว้างขวางคือ ศาสนาพุทธใช้ภาษาไทย กับศาสนาอิสลามใช้ภาษามลายู

บริเวณลุ่มน้ำเจ้าพระยามีรัฐเอกราชอย่างน้อย 2 แห่งคือ **รัฐละโว้-อโยธยา** (ลพบุรี), **รัฐสุพรรณภูมิ** (สุพรรณบุรี เป็นชื่อสืบเนื่องจากสุวรรณภูมิ) แล้วยังมีรัฐย่อยๆ คือ **รัฐเจนสีฟู** (ชัยนาท), **รัฐเพชรบุรี** (เพชรบุรี) ฯลฯ

รัฐอโยธยาศรีรามเทพ บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง สนับสนุนผลักดันให้เกิด **รัฐสุโขทัย** ขึ้นตอนบนบริเวณลุ่มน้ำยม-น่าน นับถือศาสนาพุทธเถรวาท ใช้ภาษาไทยเป็นภาษากลาง มีเครือข่ายถึงบริเวณสองฝั่งโขงที่เรียกภายหลังว่า **ล้านช้าง-ล้านนา**

แรกมีราชอาณาจักรสยาม

ครั้นหลัง พ.ศ. 1800 บริเวณอโยธยาศรีรามเทพนคร เป็นศูนย์กลางการค้านานาชาติ โดยเฉพาะสำเภาจีน จนเติบโตเปลี่ยนราชวงศ์และเปลี่ยนชื่อเป็นกรุงศรีอยุธยา ทำให้คนพื้นเมืองจากอีสานและสองฝั่งโขงเคลื่อนย้ายลงมา เป็นประชากรหนาแน่น แล้วมีอักษรไทยได้แบบจากอักษรขอม (เขมร) ใช้งานทางศาสนา-การเมือง แล้วสมมุติเรียกชื่อตนเองว่า “คนไทย” เป็นครั้งแรก ต่อมาชาวต่างชาติเรียกกรุงศรีอยุธยาว่าราชอาณาจักรสยาม ใช้ภาษาเขมรในราชสำนัก (จะเป็นราชาศัพท์ต่อไปข้างหน้า)

ขณะเดียวกันก็ขยายเครือข่ายลงไปควบคุมรัฐเพชรบุรีกับรัฐนครศรีธรรมราชประชิดกับรัฐปัตตานีที่เป็นเอกเทศ

หลัง พ.ศ. 2000 กรุงศรีอยุธยาราชอาณาจักรสยาม มีนามเป็นทางการว่ากรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา (หมายถึงสืบจากทวารวดีของพระรามจากเมืองละโว้) แผ่อำนาจยึดครองรัฐสุโขทัยได้ทั้งหมด แล้วลดฐานะเจ้านายราชวงศ์สุโขทัยลงเป็นขุนนางให้ไปอยู่ใกล้ชิดในพระนครศรีอยุธยา แล้วเผชิญหน้ากับรัฐล้านนาต่อไปอีกนาน

ขณะเดียวกันก็แผ่อำนาจไปที่ราบสูงบริเวณลุ่มน้ำมูล มีศูนย์กลางอยู่เมืองนครราชสีมา ควบคุมเส้นทางคมนาคมการค้ากับสองฝั่งโขงและทะเลสาบเขมร

ผลของการสร้างราชอาณาจักรสยามแผ่ไปควบคุมเส้นทางการค้าทางบก-ทะเลกว้างขวาง ทำให้เกิดสงครามกับหงสาวดี-อังวะ

9 พ.ศ. 2309 พระเจ้าตากผ่านป่าดงศรีมหาโพธิ์

เมืองศรีมโหสถ ร่วงโรยแล้วรกร้างเป็นป่าดงพงพินานหลายร้อยปี ตั้งแต่ก่อนกรุงศรีอยุธยา จนกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งสุดท้าย เป็นเขตที่คนต่อมารับรู้เรียกกันทั่วไปว่าดงศรีมหาโพธิ์ (ปราจีนบุรี) เพราะมีต้นโพธิ์ใหญ่อายุเก่าแก่อยู่มาก ไม่มีบ้านเมือง มีแต่ชุมชนเล็กๆ เป็นช่องแหล่งหลบซ่อนของโจรผู้ร้าย

ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตก พ.ศ. 2310 พระเจ้าตากพาไพร่พลคนสนิทตีฝ่ากองทัพพม่าที่ล้อมกรุงมุ่งทางชายทะเลตะวันออก ผ่านดงศรีมหาโพธิ์ และป่าดงเขตพนมสารคาม ไปชลบุรี ระยอง จันทบุรี

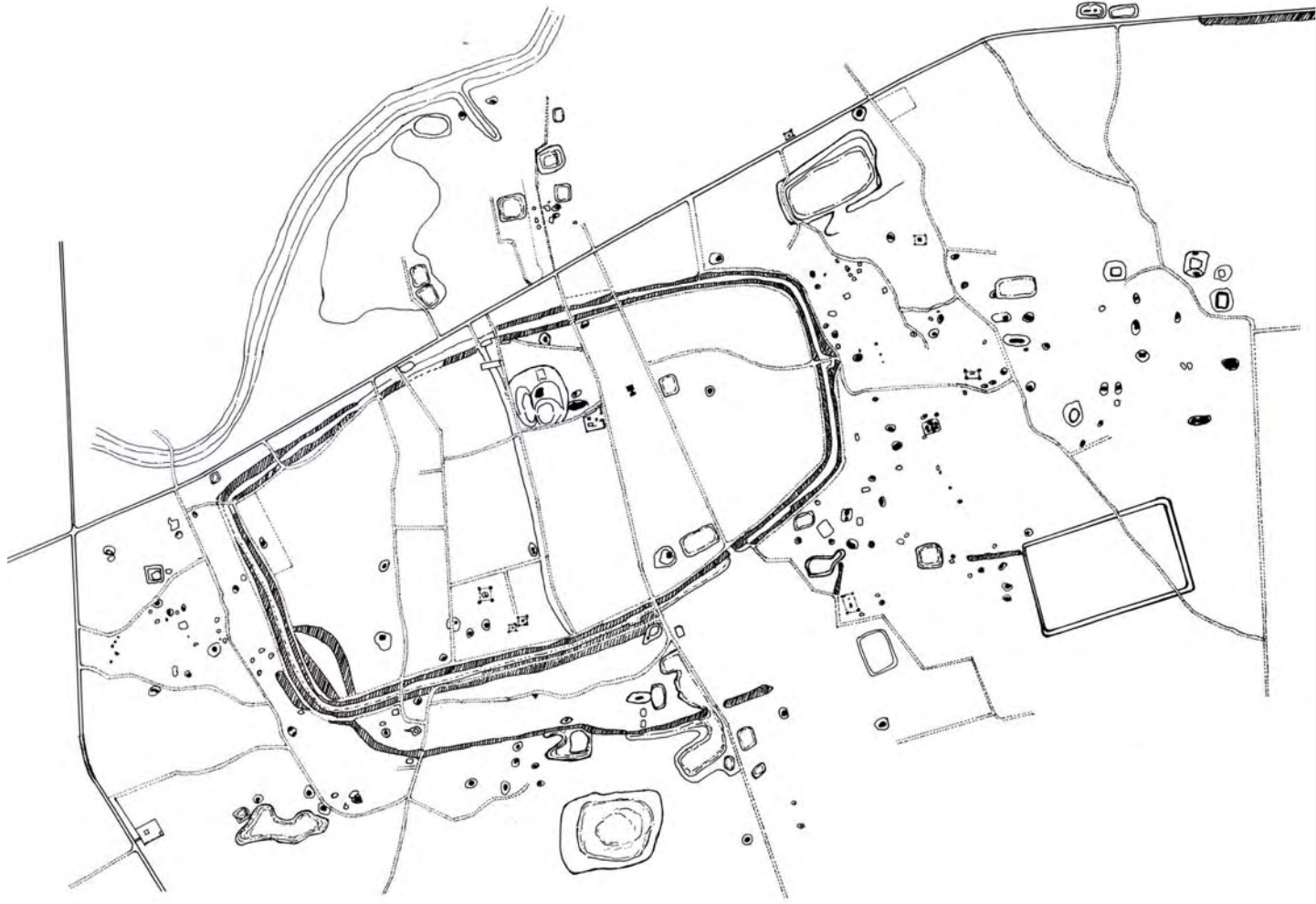
เส้นทางพระเจ้าตากหนี

วันเสาร์ ตอนเที่ยงคืน ขึ้น 4 ค่ำ เดือนยี่ ปีมจอ อัฐศก จุลศักราช 1128 หรือ พ.ศ. 2309 เกิดเพลิงไหม้ขึ้นในพระนคร ใหม้ตั้งแต่ท่าทรายติดลามมาถึงสะพานช้างวงคลองข้าวเปลือก แล้วข้ามมาติดป่ามะพร้าว ป่าไทน์ ป่าถ่าน ป่าทอง ป่ายา วัดราชบูรณะ วัดมหาธาตุ วัดฉันทน์ ติดกุฎีวิหาร และบ้านเรือนมากกว่าหมื่นหลัง

ไฟไหม้ในพระนครยังไม่ดับ พระยาตากก็ยกสมภารพรรคพวกไพร่พลไทยจีนออกจากค่ายวัดพิชัยเดินทัพไปทางบ้านหันตรา

พม่ายกพลติดตามทัน ได้ตอประกั้นเป็นสามารถ พม่าต่อด่านมิได้ก็ถอยกลับไป

พระยาตากเดินทัพต่อไปทางบ้านข้าวเม่า จนถึงบ้านสามบัณฑิต เวลาสองยามเศษ เมื่อมองกลับไปเห็นแสงไฟรุ่งโรจน์โชตินาการยังไหม้กรุงอยู่ ก็ให้หยุดพักทัพ วัน

แสดงคำ
(จากหนังสือ
มหิทธิ
พ.ศ. 25

อาทิตย รุ่งเช้า พระยาดากเดินทัพไปถึงบ้านโพสามทาว
หรือโพสาวหาญ หรือโพสังหาร

พ่ายแพ้พลติดตามไปอีก ได้ต่อบรรกันเป็นสามาร
ทัพพม่าแตกกระจัดกระจายพ่ายแพ้ไป

พระยาดากให้เดินทัพต่อไป ตอนเย็นถึงบ้านพรานนก
หยุดพักแรม ให้ทแกล้วทหารออกไปลาดเลี้ยวเที่ยวหาอาหาร
พบกองทัพพม่ามาจากบางคาง (ปราจีนเก่า) พม่าไล่ติดตาม
มา พระยาดากจึงขึ้นม้าพร้อมไพร่พลออกรบพม่าก่อน
กองทัพพม่าแตกพ่ายกระจายไป

ทแกล้วทหารเห็นกำลังบุญฤทธิ์พระยาดากเป็นอั
ศจรรย์ ก็ยกย่องว่าเป็น“จอมกษัตริย์สมมุติวงศ์” เท่ากับแสดง
สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นพระมหากษัตริย์

รุ่งขึ้นขุนชำนาญไพร่สมุทและนายกองข้างเมืองนคร
นายกมีจิตสวามิภักดิ์ เอาข้างมาถวาย 6 ข้าง นำเสด็จถึง
บ้านบางตง เข้าหยุดประทับในที่นั้น แล้วสั่งให้ขุนหมื่นพัน
ทนายบ้านยอมอ่อนน้อม แต่ไม่สำเร็จ กลับทำทนายอีก แล้ว
ตั้งค่ายจะสู้รบ

รุ่งขึ้น พระเจ้าตากยกเข้าตีค่ายได้ข้าง 7 ข้าง

พระเจ้าตากยกพลไปประทับที่ ตำบลหนองไม้ซุง
ตามทางเมืองนครนายก แล้วประทับรอนแรมไปอีก 2 วัน
ก็ถึงบ้านนาเรียง

ออกจากบ้านนาเรียงวันหนึ่งถึงเมืองปราจีนบุรี ข้าม
แม่น้ำที่ด่านกบ (แจะ) (ประจันตคาม ปราจีนบุรี) ให้พักรัพล
หุงอาหารกินเสร็จแล้วเดินทัพข้ามทุ่งไปจนตกเย็น หยุดพัก
ทัพพร้อมไพร่พลที่ตามไม่ทันอยู่ 3 วัน (เอกสารบาง
เล่มบอกว่าอยู่ชายดงศรีมหาโพธิ์)

ฝ่ายพม่าเกณฑ์ทัพเรือให้ขึ้นมาสมทบกับทัพบกตั้งอยู่
ปากน้ำเจ้าโล้ (โจ้โล้) ยกไปขึ้นที่ท่าข้าม ติดตามกองทัพ
พระเจ้าตาก ด้รบกันหนักจนพม่าแตกกระจัดกระจายพ่ายไป

จากนั้นพระเจ้าตากยกพลนิกลงไปทางบ้านทองหลาง
บ้านสะพานทอง (อำเภอพานทอง?) บางปลาสร้อย ก็เป็น
อันพันกองทัพพม่า

กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าเมื่อวันที่ 7 เมษายน พ.ศ.
2310

แต่ก่อนหน้านั้นราว 3 เดือนกว่า สมเด็จพระเจ้ากรุง
ธนบุรี เมื่อยังเป็นพระยาดาก ได้พาสัมครพรรคพวกไพร่พล
ไทย-จีนจำนวนหนึ่ง ตีฝักกองทัพพม่ามุ่งหน้าไปทางชายทะเล
ตะวันออก

พระยาดากไม่ใช่ทั้งคนแรกและคนสุดท้าย ที่ได้ละทิ้ง
หน้าที่หลบหนีไป เพราะระบบการเมืองและสังคมของราช
อาณาจักรศรีอยุธยาได้ล่มสลายลงก่อนที่พม่าจะระเบิดป้อม
ทลายกำแพงแล้ว

แต่นานไม่ถึง 9 เดือนหลังจากเสียกรุง พระยาดาก
ได้ประกาศพระองค์เป็นพระมหากษัตริย์ ที่คนทั่วไปเรียกกัน
ภายหลังว่าพระเจ้าตาก ยกกองทัพเรือจากเมืองจันทบุรีมา
ยึดกรุงศรีอยุธยาคืน แล้วฟื้นฟูราชอาณาจักรศรีอยุธยาขึ้น
มาใหม่ ชื่อกรุงธนบุรี

10 พ.ศ. 2369 กวาดต้อน“ลาว”มาอยู่ดงศรีมหาโพธิ์ เมืองศรีมโหสถ

บริเวณเมืองศรีมโหสถและอาณาเขตต่อเนื่องที่เป็นป่าดงเริ่มมีชุมชนบ้านเรือนเพิ่มมากขึ้นเมื่อรัชกาลที่ 3 ยกทัพไปตีเวียงจันทน์ (ลาว) ได้เมื่อ พ.ศ. 2369 แล้วให้กวาดต้อนลาวพวนกับลาวเวียงจันทน์มาตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณป่าดงทางตะวันออกของกรุงเทพฯ ตั้งแต่ต้นครนายก ปราบจันทบุรี จนถึงฉะเชิงเทรา เฉพาะเขตป่าดงศรีมหาโพธิ์ให้ตั้งบ้านเรือนตั้งแต่ลำน้ำปราจีนบุรีที่ต่อไปจะได้ชื่อศรีมหาโพธิ์, ศรีมโหสถ กระจายกระจายต่อเนื่องถึงบริเวณลำน้ำท่าลาดที่ต่อไปจะได้ชื่อพนมสารคาม มีลาวอีกกลุ่มหนึ่งไปตั้งบ้านเรือนอยู่พนสนิมคม (ชลบุรี)

ศึกเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์

คนลาวชาวอีสานสองฝั่งโขง ต้องเดือดร้อนวุ่นวายครั้งสำคัญในแผ่นดินรัชกาลที่ 3 เมื่อเกิดศึกเจ้าอนุวงศ์ เวียงจันทน์

เจ้าอนุวงศ์แห่งนครเวียงจันทน์เป็นที่โปรดปรานของรัชกาลที่ 1 กับรัชกาลที่ 2 สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงอธิบายว่า เมื่อในรัชกาลที่ 2 นั้น เจ้าอนุแสดงความรักภักดีต่อราชการมากและหมั่นลงมาเฝ้าเป็นนิจ

พอถึงรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2369 ก็เกิดปัญหาขัดแย้งครั้งใหญ่ระหว่างกรุงเทพฯ กับเวียงจันทน์ สาเหตุหนึ่งในหลายๆสาเหตุ คือ พวกลาวและชาวมอญเมืองต่างๆ ในอีสานและลุ่มแม่น้ำโขงได้รับความเดือดร้อนจากเจ้าเมืองนครราชสีมาที่ทำหน้าที่“ตีข้า”มาเป็นทาสแล้วเกณฑ์ส่วยและแรงงานส่งให้กรุงเทพฯ พวกลาวและชาวมอญเหล่านี้จำเป็นต้องหนีไปพึ่งพาเจ้าอนุวงศ์ ผลคือเจ้าอนุวงศ์ต้องเผชิญหน้ากับ

บรรดาเจ้าเมืองในอีสาน โดยเฉพาะเจ้าเมืองนครราชสีมา

เมื่อเจ้าอนุวงศ์ทำความตกลงกับญวนแล้วยกกองทัพมากวาดต้อนผู้คนถึงเมืองนครราชสีมา เท่ากับขัดนโยบายและทำลายอำนาจของกรุงเทพฯ โดยตรง เพราะกรุงเทพฯ ต้องการเพิ่มรายได้ในรูปของส่วยเพื่อทดแทนรายรับที่สูญเสียไปอันเนื่องมาจากความเสื่อมของระบบผูกขาด ทั้งยังเป็น การประกันปริมาณสินค้าสำหรับการค้ากับจีนที่ส่งผลกำไรมหาศาลให้กรุงเทพฯ ด้วย รัชกาลที่ 3 จึงโปรดให้ยกทัพไปปราบเวียงจันทน์แล้วจับเจ้าอนุวงศ์มาลงโทษจนตายที่กรุงเทพฯ

11 พ.ศ. 2482 คนไทย ในเมืองศรีมโหสถ

ลาวในเขตเมืองศรีมโหสถและบริเวณต่อเนื่องกลายเป็นคนไทยหมดทุกคนเมื่อเปลี่ยนชื่อประเทศสยามเป็นประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2482

ก่อนหน้านั้นทุกคนเป็นชาวสยาม แต่เรียกตัวเองเป็นคนลาว, คนจีน, คนเขมร ฯลฯ ต่อไปเป็นคนไทยหมด

แรกมีชื่อประเทศไทย

หลัง พ.ศ. 2300 หงสาวดียกมาตีกรุงศรีอยุธยา พระเจ้าตากย้ายราชธานีลงไปอยู่เมืองบางกอกแล้วตั้งกรุงธนบุรีขึ้นใหม่ ขยายอำนาจถึงล้านนา, อีสาน-ลาว, ลงใต้ถึงนครศรีธรรมราชประชิดรัฐปัตตานีที่เป็นเอกเทศ หลังจากนั้นราชวงศ์จักรีสถาปนากรุงเทพฯ เป็นราชธานีแผ่อำนาจครองรัฐปัตตานีเป็นครั้งแรก

หลังจาก พ.ศ. 2400 กรุงสยามเผชิญหน้ากับจักรวรรดินิยมอังกฤษ-ฝรั่งเศส ต้องยอมรับวิทยาการจากยุโรป เริ่มปรับตัวเองเป็นรัฐชาติ ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย เมื่อ 24 มิถุนายน 2475 ต่อมาก็เปลี่ยนชื่อจากสยามเป็นประเทศไทย แล้วบังคับให้ทุกชาติพันธุ์ต้องเป็นคนไทยเมื่อ 24 มิถุนายน 2482

เมืองศรีมโหสถ

อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

ลำน้ำปราจีนบุรี

อ.ศรีมहाโพธิ จ.ปราจีนบุรี

ลำน้ำท่าลาด

อ.พนมสารคาม จ.ฉะเชิงเทรา

โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ

1. อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี มีภูมิประเทศเป็นที่ดอนติดต่อกับท้องที่อำเภอศรีมหาโพธิ์ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีลำน้ำปราจีนรับน้ำจากภูเขาสูงทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและทิศเหนือไหลอ้อมที่ตอนต้นใหญ่นี้ไปทางทิศตะวันตกลงใต้สู่อ่าวไทยที่ปากน้ำบางปะกงในเขตจังหวัดฉะเชิงเทรา

ดังนั้น ทางทิศตะวันตกและตะวันตกเฉียงใต้ของที่ดอนอำเภอศรีมโหสถจึงเป็นท้องทุ่งบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำปราจีนหรือบางปะกง มีลำรางหรือลาดมากมายหลายสายไหลลงสู่แม่น้ำบางปะกง และใช้เป็นเส้นทางคมนาคมสู่ชุมชนต่างๆที่อยู่ใกล้ทะเลได้สะดวก หรือใช้เป็นเส้นทางสู่กรุงเทพฯ ได้ด้วย

ชาวบ้านอำเภอศรีมโหสถรุ่นก่อนๆ ยังจำได้ว่าเมื่อสัก 50 ปีมาแล้ว มีเรือจีนและมอญบรรทุกสินค้าจากกรุงเทพฯ ไปขายตามหมู่บ้านตำบลต่างๆ ที่อยู่ริมลำรางเหล่านั้น เมื่อขายสินค้าหมดก็รับซื้อฟืนกองขาย ใช้มาตราวัดขนาดกองฟืนเป็นหลาที่เรียกฟืนหลา เข้าป้อนโรงไฟฟ้าวัดเสียบที่กรุงเทพฯ

2. เมื่อหลายพันปีมาแล้ว บริเวณที่ราบลุ่มทางทิศตะวันตกของอำเภอศรีมโหสถ เคยเป็นทะเลมาก่อน

ท้องที่อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี เป็นส่วนหนึ่งของบริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยาตอนล่าง สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มต่ำมีขอบเขตต่อเนื่องจากทะเลที่อ่าวไทยลึกเข้ามาในแผ่นดิน มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่านที่ราบลุ่มก่อนออกสู่ทะเล โดยมีแม่น้ำเจ้าพระยาเป็นแกนกลาง

ทางตะวันตก มีแม่น้ำท่าจีน (ไหลแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา) แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำเพชรบุรี

ทางตะวันออก มีแม่น้ำลพบุรี (ไหลแยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วกลับมาวมอีกครั้งหนึ่ง), แม่น้ำป่าสัก (ไหลลงมารวมกับแม่น้ำเจ้าพระยา), และแม่น้ำปราจีนบุรี ไหลจากตะวันออกลงสู่ราบเจ้าพระยา แล้วเรียกชื่อว่าแม่น้ำบางปะกง ก่อนไหลลงสู่อ่าวไทย

บริเวณที่ราบลุ่มเจ้าพระยามีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางในปัจจุบันประมาณ 2-3 เมตร มีหลักฐานที่แสดงว่าเคยเป็นทะเลมาก่อน โดยในอดีตขอบเขตของอ่าวไทยอยู่ลึกเข้ามาในแผ่นดินตั้งเห็นได้จากภาพถ่ายดาวเทียม LANDSAT TM แบนด์ 4 เน้นให้เห็นบริเวณที่ราบลุ่มต่ำได้อย่างชัดเจน สามารถกำหนดขอบเขตบริเวณที่เคยเป็นทะเลและเป็นแผ่นดิน

3. บริเวณที่เป็นแผ่นดินล้อมรอบอ่าวไทยในอดีตพบหลักฐานชุมชนโบราณที่มีคูน้ำและคันดินล้อมรอบหลายแห่ง จากหลักฐานทางโบราณคดีพบว่าชุมชนโบราณเหล่านี้เคยเป็นเมืองท่าสำคัญติดต่อกับชายฝั่งชุมชนบ้านเมืองโบราณในภูมิภาคอื่นๆ โดยทางทะเล เช่น เมืองอู่ทอง (จังหวัดสุพรรณบุรี) เมืองนครไชยศรี (นครปฐมโบราณ จังหวัดนครปฐม) เมืองคูบัว (จังหวัดราชบุรี) เมืองลพบุรี (จังหวัดลพบุรี) เมืองจันทเสน (จังหวัดชัยนาท) เมืองดงละคร (จังหวัดนครนายก) **เมืองศรีมโหสถ** (จังหวัดปราจีนบุรี) เมืองพระรถ (จังหวัดชลบุรี) ฯลฯ

เมื่อเวลาผ่านไปนานนับร้อยนับพันปี ลำน้ำสายน้อยใหญ่ก็พัดพาตะกอนจากที่ต่างๆ มาทับถมทำให้ทะเลค่อยๆ ตื้นเขิน แล้วกลายเป็นแอ่งที่ราบกว้างใหญ่ มีแอ่งน้ำที่เรียกลาด หรือชวด กระจายอยู่ทั่วไปจนถึงปัจจุบัน

สภาพภูมิศาสตร์เช่นนี้ ชี้ให้เห็นว่าในอดีตกาลนับพันปีมาแล้วบริเวณที่ตอนพื้นใหญ่ท้องที่อำเภอศรีมโหสถและใกล้เคียงเป็นแผ่นดินชายทะเลหรือไม่ไกลจากทะเล สามารถใช้ลำน้ำเป็นทางสัญจรจากทะเลเข้ามาถึงได้โดยสะดวก ร่องรอยของโบราณสถานที่เป็นเมืองโบราณเรียกกันว่า**เมืองศรีมโหสถ**นี้ จึงเป็นบ้านเมืองที่เกิดขึ้นเนื่องจากการเข้ามาตั้งสถานีการค้าของผู้คนจากที่ต่างๆ ทั้งพวกที่อยู่ภายในภูมิภาคกับพวกที่มาจากภายนอก เช่น อินเดียและจีน

4. ก่อนมีการขุดคูน้ำและสร้างคันดินให้เป็นเมืองศรีมโหสถ บริเวณนี้มีผู้คนจากที่ต่างๆ หลายเผ่าพันธุ์ เช่น จากชุมชนดึกดำบรรพ์ บ้านโคกพนมดี (พนสนิมคม), บ้านเขาฉกรรจ์ (สระแก้ว), ฯลฯ พวกนี้เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนหมู่บ้านใกล้ทะเลที่อยู่บนเส้นทางคมนาคมระหว่างอ่าวไทยกับชุมชนภายในภูมิภาค

ชุมชนบริเวณเมืองศรีมโหสถน่าจะเริ่มมีพัฒนาการขึ้นก่อนพุทธศตวรรษที่ 10 (หรือก่อน พ.ศ. 900) มีการติดต่อกับบ้านเมืองที่อยู่ห่างไกลทั้งทางบกและทางทะเลอย่างต่อเนื่อง

รูปสลักขอบสระแก้วที่อยู่นอกเมืองศรีมโหสถ มีรูปช้าง สิงห์ มกร ฯลฯ ที่ทำขึ้นราว พ.ศ. 900 หรืออาจก่อนหน้านั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับฝีมือช่างยุคพุนนัง (มีอายุอยู่ระหว่าง พ.ศ. 500-1000) ที่เป็นกลุ่มบ้านเมืองแคว้นแคว้นใกล้ทะเลรอบๆ อ่าวไทย แสดงว่าชุมชนแห่งนี้มีการติดต่อกับใกล้เคียงกับดินแดนดังกล่าว และไกลไปถึงอินเดียแล้ว

5. เพราะเป็นชุมชนใกล้ทะเลที่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมข้ามภูมิภาค ทำให้ชุมชนแห่งนี้ขยายตัวกว้างขวางขึ้น มีผู้คนเผ่าพันธุ์ต่างๆ เคลื่อนย้ายเข้ามาตั้งหลักแหล่งมากขึ้น

โดยเฉพาะอย่างยิ่งน่าจะมีชาวอินเดียเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ไม่น้อย ทำให้ชุมชนหมู่บ้านค่อยๆขยายขึ้นเป็นชุมชนเมือง

หลังพุทธศตวรรษที่ 11 (หรือหลัง พ.ศ. 1000) ก็เริ่มขุดคูน้ำสร้างคันดินขึ้นเป็นเมือง หลังจากนั้นได้สร้างเสริมเติมแต่งอย่างต่อเนื่องมาหลายครั้งหลายคราว จึงมีร่องรอยสิ่งก่อสร้างสลับซับซ้อนหลงเหลืออยู่ถึงปัจจุบันในบริเวณบ้านโคกวัด ที่อำเภอศรีมโหสถ

6. นอกจากนั้นยังมีชุมชนบวรารห่างไกลออกไปถึงบ้านโคกขวาง (แต่ก่อนเรียกโคกฝาง) เขตอำเภอศรีมหาโพธิ์ มีซากศาสนสถานขนาดใหญ่ก่อด้วยศิลาแลงที่ชาวบ้านเรียกกันทั่วไปว่าพานหิน และสิ่งอื่นๆอีกหลายอย่าง

บริเวณชุมชนบวรารโบราณที่บ้านโคกขวางนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เคยเสด็จประพาสเมื่อ พ.ศ. 2451 ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ก็เสด็จประพาสสถานที่แห่งนี้ด้วย (อ่านรายละเอียดในพระราชหัตถเลขา กับเรื่องรัชกาลที่ 6 เสด็จเมืองศรีมหาโพธิ์)

ระหว่างตัวเมืองศรีมโหสถที่บ้านโคกวัดกับชุมชนบวรารที่บ้านโคกขวาง มีคันดินยาวเชื่อมถึงกัน ชาวบ้านเรียกถนนมีนิทานกล่าวถึงถนนสายนี้ แต่ที่จริงไม่ใช่ถนน หากเป็นคันดินที่สร้างขึ้นเพื่อให้ทำหน้าที่คล้ายทำนบ เพื่อกันน้ำและเบี่ยงเบนน้ำเข้าสู่ตัวชุมชนและเมือง

คำบอกเล่าหรือนิทานเกี่ยวกับถนน (หรือทำนบ) จากเมืองศรีมโหสถที่บ้านโคกวัดไปบ้านโคกขวางเอาโครงเรื่องจากมโหสถชาดกมีดังนี้

นิทานพระมโหสถ

พระมโหสถครองเมืองศรีมโหสถที่บ้านโคกวัด ได้จัดให้ผู้ใหญ่ไปสูขอนางอมรเทวีซึ่งอยู่ที่เมืองโคกขวางเพื่ออภิเษกสมรส ฝ่ายนางอมรเทวีมีเงื่อนไขให้พระมโหสถจัดการสร้างถนนมาจากเมืองศรีมโหสถ ส่วนนางก็จะสร้างถนนจากเมืองของนางให้เข้าหากัน และให้ถนนทั้งสองสายนี้เชื่อมต่อกัน

พอดีก่อนดาวรุ่งขึ้น หากเป็นไปตามนี้จึงยินยอมแต่งงานด้วย ถ้าไม่เป็นตามเงื่อนไขก็ไม่ตกลง

ในที่สุดต่างฝ่ายจองถนนจากเมืองของตน เมื่อถนนจะถึงกันนั้น นางอมรเทวีทำอุบายเอาโคมไฟขึ้นแขวนบนยอดไม้ ทำนองว่าดาวรุ่งขึ้นแล้ว ถนนก็ไม่เชื่อมกัน ชั่วแนวถนนยังไม่ตรงกันอีกด้วย

พระมโหสถเสียใจเป็นอันมาก จึงเอาขนมขันหมากซึ่งจัดเตรียมไว้นั้นสาตทิ้งเสีย ณ ท้องน้ำแห่งนั้น ปัจจุบันเรียกหนองขันหมาก อยู่กลางทุ่งหน้าหมู่บ้านเกาะสมอ

7. ไม่มีหลักฐานว่าสมัยแรกเมืองนี้มีชื่ออะไร แม้สมัยหลังๆจะพบจารึกมีชื่อศรีวิฑูสะปุระบ้าง อวิฑูปุระบ้าง แต่ไม่อาจลงมติได้ว่านั่นคือชื่อที่แท้จริงของเมืองโบราณแห่งนี้

ต่อมาชาวบ้านสมมุติเรียกชื่อเมืองนี้ตามชาดกว่าเมืองพระรถบ้าง เมืองศรีมโหสถบ้าง (ทั้งสองชื่อไม่ใช่ชื่อที่แท้จริง) ต่อมาบรรดาผู้ศึกษาประวัติศาสตร์และโบราณคดีทั้งปวงจึงเรียกชื่อเมืองโบราณแห่งนี้ว่าเมืองศรีมโหสถ ตามคำบอกเล่าหรือนิทานท้องถิ่นที่ปากชาวบ้านเล่าขานกันสืบมา แล้วจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยหลังๆเพียงเรื่องเดียว (ไม่มีเรื่องพระรถ)

เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองโบราณที่อื่นแล้ว จะเห็นว่าเมืองศรีมโหสถมีอายุรุ่นราวคราวเดียวกับเมืองอุทอง (อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี) หรือเก่ากว่าเมืองนครไชยศรี (หรือนครปฐมโบราณ) ที่อำเภอเมือง กับอำเภอนครไชยศรี จังหวัดนครปฐม ในขณะที่เดียวกันก็จะเห็นว่าเมื่อมีเมืองนครไชยศรีเป็นศูนย์กลางอยู่ทางปากตะวันตกลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยานั้น ทางปากตะวันออกก็มีเมืองศรีมโหสถเป็นศูนย์กลางอยู่ก่อนแล้ว และต่างเป็นแคว้นอิสระไม่ขึ้นแก่กัน

8. เมืองศรีมโหสถสมัยแรกนับถือทั้งศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ เพราะภายในและภายนอกเมืองพบทั้งซากเทวสถานและซากพุทธสถาน นอกจากนั้นยังพบเทวรูปและ

พระพุทธรูปอีกจำนวนมาก

เทวรูปในศาสนาพราหมณ์ เช่น รูปพระนารายณ์ที่พบในเมืองศรีมโหสถนี้ แสดงว่ามีชาวอินเดียจำนวนหนึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานถาวร เป็นชุมชนสำคัญอยู่ในเมืองนี้แล้วตั้งแต่วราชพุทธศตวรรษที่ 11 (หรือหลัง พ.ศ. 1000)

บรรดาเทวรูปพระนารายณ์เหล่านี้ ได้รับการยกย่องว่าเป็นประติมากรรมชั้นเยี่ยมที่มีฝีมือช่างในระดับสูงยิ่ง

9. แม้ว่าชาวเมืองศรีมโหสถโบราณส่วนหนึ่งจะนับถือศาสนาพราหมณ์ แต่ศาสนาพุทธมีอิทธิพลต่อระบบความเชื่อของประชาชนมากกว่า เพราะพบซากพุทธสถานและโบราณศิลปวัตถุที่เนื่องในพุทธศาสนาจำนวนมากกระจายอยู่ทั้งในเมืองและนอกเมือง เช่น พระพุทธรูปแบบทวารวดี, รอยพระพุทธรูป, และศิลาจารึกภาษาบาลีแต่งเป็นคำฉันท์ เช่น วลันตติลก ฯลฯ เก่าสุดในสยามประเทศ ทำขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1304

นอกจากนี้ยังมีพระพุทธรูปทองคำแบบทวารวดีองค์หนึ่ง มีผู้พบที่เมืองศรีมโหสถนี้เมื่อ พ.ศ. 2399 แล้วนำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ภายหลังทรงถวายพระนามพระพุทธรูปทองคำองค์นี้ว่า **พระนรินทร์ราย**

10. เมืองศรีมโหสถน่าจะมีความคึกคักขึ้นเมื่อราวหลังพุทธศตวรรษที่ 17 (หรือหลัง พ.ศ. 1600) เมื่อเมืองนี้มีฐานะเป็นเมืองท่าใกล้ทะเลทางทิศตะวันตก (ประจิมทิศ) ของอาณาจักรกัมพูชา

ความใกล้ชิดกับอาณาจักรกัมพูชายังเห็นได้จากโบราณวัตถุ ทำด้วยโลหะสัมฤทธิ์ที่ขุดพบในเมืองนี้ เช่น สังข์ กรอบคันฉ่อง ชันน้ำ ฯลฯ มีจารึกกำกับความว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งเมืองนครธม ถวายแต่อารามในพระพุทธรูปศาสนา

11. เมืองศรีมโหสถคงรุ่งโรยลงไปพร้อมกับการเสื่อมของเมืองนครธมศูนย์กลางของอาณาจักรขอมกัมพูชา ตรง

กับสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นเป็นต้นมา คงเหลือร่องรอยของอารยธรรมรุ่นเก่าให้เห็นเป็นซากโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เก็บอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่เรียกสระน้ำบริเวณที่พบรอยพระพุทธรูปว่าสระบัวลายหรือสระบัวลำ ซึ่งเลื่อนมาจากคำเรียกเดิมว่าบารายในภาษาเขมรเท่านั้น ส่วนชื่อเมืองที่เคยรุ่งเรืองก็ถูกลืมเลือนไป คนรุ่นหลังจึงนำชื่อในชาดกมาเรียกใหม่ว่าศรีมโหสถ

12. หลังจากเมืองศรีมโหสถร่วงโรยแล้วรกร้างว่างเปล่ามีป่าดงขึ้นปกคลุม ผู้คนเกือบทั้งหมดเคลื่อนย้ายไปอยู่ที่อื่น ส่วนที่เหลือไม่มากนักก็กลายเป็นชาวตมชาวตมที่ซ่อนเร้นอยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางทางการเมืองพระนครหรืออยุธยา บริเวณเมืองศรีมโหสถและอาณาเขตใกล้เคียงถึงอำเภอศรีมหาโพธิ์ (ปราจีนบุรี) และอำเภอพนมสารคาม (ฉะเชิงเทรา) ก็ถูกผู้คนทั้งหลายเรียกชื่อใหม่ว่าดงศรีมหาโพธิ์ เพราะมีต้นโพธิ์ใหญ่ขึ้นอยู่ชายทุ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญ แต่ไม่มีใครรู้ว่าปลุกมาแต่ครั้งใด ปัจจุบันอยู่ที่วัดต้นโพธิ์ศรีมหาโพธิ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 มีพระราชหัตถเลขา เมื่อ พ.ศ. 2451 ไว้ตอนหนึ่งว่า

ดงศรีมหาโพธิ์

“ดงศรีมหาโพธิ์นี้ ได้ชื่อจากต้นโพธิ์ต้นหนึ่งซึ่งว่าเป็นโพธิ์เก่าแก่เป็นที่นับถือสักการบูชา ระยะห่างจากโคกผางนี้ประมาณเข้าหัวเพลแต่ก็อยู่ชายดง ว่าโพธิ์นั้นตั้งอยู่บนถนนแต่คนแก่เขาบอกว่าไม่ใช่โนน เป็นทรายที่คนนับถือไปบูชา กองพอกๆ ขึ้นไปจนเป็นโนนสูงสัก 6 ศอกเศษ มีพระรูปหนึ่งออกมาสร้างวัด เรียกว่าหลวงพ้ออิฐ จะถามหาปีเดือนว่าได้สร้างเมื่อใดก็บอกไม่ถูก ได้ความแต่ว่าวัดนั้นได้สร้างมาแต่เมื่อยายแก่อายุ 60 ปี ได้เห็นเป็นวัดอยู่แล้ว พระเป็นไทยบ้างลาวบ้างปนกัน มีพระบาทจำลองฤดูเดือนห้าราษฎรพากันไปไหว้ต้นโพธิ์และพระบาท มาแต่ไกลจากเมืองพนมสารคามทำประชุม และที่อื่นๆ เป็นตลาดนัดซื้อขายจอแจกัน 2 วัน 3 วัน และมีดอกไม้เพลิงบั้งไฟเป็นต้นมาจุดในการนักษัตฤกษ์นี้”

38 | เมืองศรีมโหสถ

13. ก่อนกรุงศรีอยุธยาแตกเมื่อ พ.ศ. 2310 บริเวณลุ่มน้ำปราจีนบุรี-บางปะกง ต่อเนื่องกับดงศรีมหาโพธิ์เป็นสมรภูมิย่อยๆระหว่างกองกำลังต่อต้านพม่าของกรมหมื่นเทพพิพิธ (ที่ถูกเนรเทศออกจากพระนครศรีอยุธยา) กับกองทัพพม่า แต่กองกำลังกรมหมื่นเทพพิพิธถูกตีแตกต้องหนีไปตั้งหลักอยู่เมืองพิมายที่นครราชสีมา แล้วกลายเป็นก๊กเจ้าพิมาย

ต่อจากนั้นเมื่อพระเจ้าตากพาไพร่พลจำนวนหนึ่งหนีออกจากกรุงศรีอยุธยาทางด้านตะวันออกเพื่อหาฐานที่มั่นใหม่ในการกู้กรุงศรีอยุธยา พระเจ้าตากพาสมัครงครพวกข้ามแม่น้ำปราจีนบุรีหนีการติดตามของกองทัพพม่าผ่านมาทางชายดงศรีมหาโพธิ์มุ่งไปหัวเมืองชายทะเลเพื่อตั้งมั่นอยู่เมืองจันทบุรี

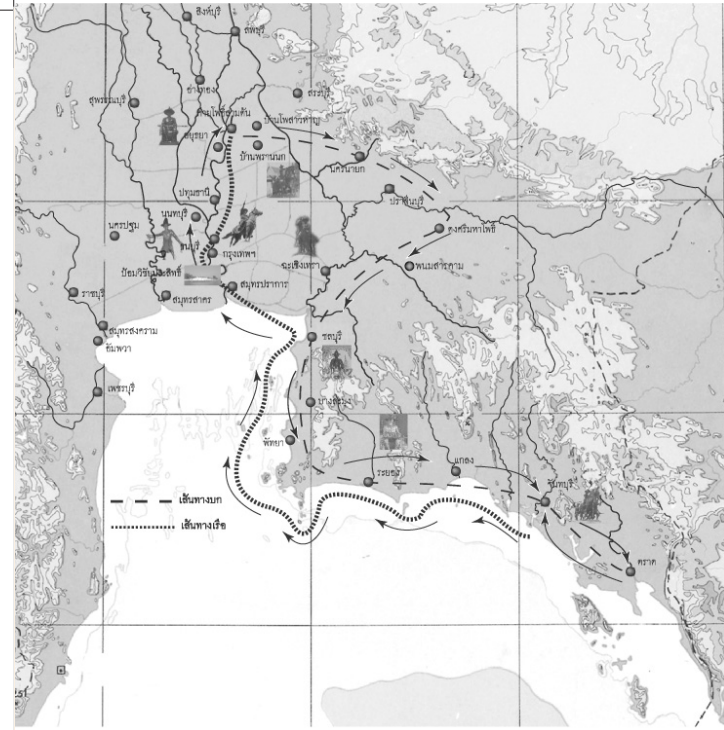
ชาวบ้านแต่ก่อนบอกเล่าสืบกันมาว่าพระเจ้าตากได้ยิงทัพพม่าหนีอยู่ไพร่พลที่ใต้ต้นโพธิ์ด้วย

14. ดงศรีมหาโพธิ์หรือบริเวณอำเภอศรีมโหสถเป็นป่าเป็นดงชายแดนเขมรที่อยู่ด้านตะวันออกของกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ มีคำบอกเล่าสืบต่อกันมาว่าแต่ก่อนเป็นดงข้าง มีช้างป่าชุกชุม

ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 มีพระบรมราชโองการให้ขุนอินทร์ นายกองมอญมาตั้งกองจับช้างป่าที่ดงศรีมหาโพธิ์นี้ ต่อมาบริเวณนี้ได้ชื่อว่า **โคกมอญ** ภายหลังเปลี่ยนชื่อตามรัฐธรรมนูญว่า **โคกไทย**

เมื่อขุนอินทร์มาตั้งกองจับช้างอยู่นั้นได้สร้างเจดีย์แบบมอญไว้ด้วย ปัจจุบันเรียก **เจดีย์พระธาตุพุทธมงคล** อยู่ที่วัดแสงสว่าง (ตำบลโคกไทย อำเภอศรีมโหสถ)

15. จนกระทั่งถึงแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เกิดศึกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ เมื่อ พ.ศ. 2371 หลังเสร็จศึกก็โปรดให้โยกย้ายครอบครัวชาวพวน จากเมืองเชียงขวางในดินแดนทุ่งไหหินของลาว รวมทั้งชาวเวียงจันทน์ที่มีใจสวามิภักดิ์ ให้ตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณที่รกร้างว่างเปล่าด้านทิศตะวันออก ตั้งแต่เมืองสระบุรี, เมืองนครนายก, เมือง

แผนที่เส้นทางเดินทัพพระเจ้าตากออกจากกรุงศรีอยุธยาไปรวบรวมกำลังพลที่จันทบุรี แล้วยกกลับมารบพม่าอีกครั้ง

ปราจีนบุรี, รวมทั้งเมืองพนัสนิคม, เมืองพนมสารคาม และเมืองสนามชัยเขต ในดินแดนเมืองชลบุรี และเมืองฉะเชิงเทรา ที่เมืองปราจีนบุรี ให้ชาวพวนตั้งบ้านเรือนอยู่บริเวณชายดงศรีมหาโพธิ์อันเป็นท้องที่อำเภอศรีมโหสถทุกวันนี้ ทำให้ชาวบ้านแถบนี้ส่วนหนึ่งพูดสำเนียงพวน มีพิธีกรรมแบบพวน มีประเพณีจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนในเดือนหกและเลี้ยงผีปู่ตา เช่นเดียวกับผู้คนที่อยู่สองฝั่งโขงทางอีสานและลาว พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง รัชกาลที่ 5 มีพระราชหัตถเลขาเมื่อ พ.ศ. 2451 ไว้ตอนหนึ่งว่า

พวน

“ชาวบ้านที่ได้มาพบวันนี้ เป็นพวกบ้านเกาะเสมอและม่วงขาว ซึ่งพระศรีมหาโพธิ์อยู่เป็นพื้นเป็นลาวทั้งนั้น อยู่

ข้างเป็นที่จะขึ้นชมยินดี ต้องนั่งห้อยดินให้กราบและเอาตีน
ทูนหัว และขอให้พรตามความปรารถนา คือถ้าทำนา ก็ขอให้
ให้พรวนให้ทำนาได้ข้าวงามดี ถ้าเจ็บเป็นโรคอะไรต้องเล่า
โรคนั้นให้ฟังแล้วขอให้ให้พรโรคนั้นหาย ให้ต้องเฉพาะตัว
หรือเฉพาะพวกที่จะให้ที่เดียวพร้อมกันไปหลายๆ ไม่ได้ ได้
ความว่าพวกลาวเหล่านี้ยังคงใช้นุ่งขึ้น อยู่แต่ชั้นเก่าๆ อายุ
60 ปีขึ้นไปทั้งนั้น ผ้าที่นุ่งก็ได้ความลำบากเป็นอันมาก ทอ
เองก็ไม่ใคร่จะได้ดี ถ้าจะนุ่งใหม่ต้องคอยพวกมรเหม่งลง จึง
จะได้ซื้อ แต่พวกที่ต่ำกว่าอายุ 60 แล้วไม่นุ่งขึ้น นุ่งผ้าเป็นไทย
หมด ไม่ช้าในแถบข้างนี้จะไม่เห็นลาวนุ่งขึ้นต่อไปคนที่มา
เป็นอันมากนุ่งขึ้นไม่ถึงร้อยละสิบ”

คติยกย่องนิทานชาดกมาอธิบายความเป็นมาของ
ชุมชน เช่น ชาดกเรื่องพระศรีมโหสถ ก็มาจากกลุ่มพวนที่
เข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ที่นี่ เป็นเหตุให้เมืองโบราณ
แห่งนี้มีชื่อเรียกว่าเมืองศรีมโหสถ

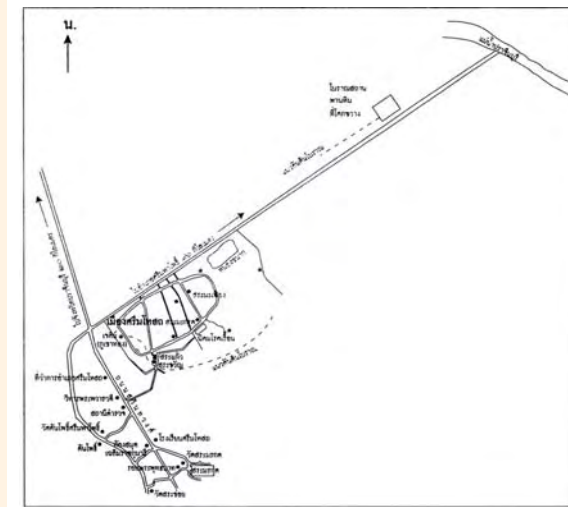
16. หลังจากนั้นก็มีผู้คนจากท้องถิ่นอื่นๆทยอย
เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ร่วมกัน เช่น ผู้คนจากอีสาน จากโคราช
และชาวจีนจากที่ต่างๆ

ในที่สุดบริเวณอำเภอศรีมโหสถก็เต็มไปด้วยผู้คนหลาย
กลุ่มหลายเหล่าหลายเผ่าพันธุ์ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มๆแล้ว
ประสมประสานกันทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น คนจีน
(ผู้ชาย) แต่งงานกับคนลาว (ผู้หญิง) หรือ “เจ๊กปนลาว”
แล้วกลายเป็นคนไทยสืบมาจนถึงทุกวันนี้

17. ท้องที่อำเภอศรีมโหสถสมัยแรกเป็นตำบลโคกปิบ
ขึ้นกับอำเภอศรีมหาโพธิ เหตุที่ชื่อว่าโคกปิบก็เพราะพื้นที่เป็น
โคกเป็นเนินและมีต้นปิบขึ้นเป็นดงเป็นป่าเต็มไปหมด

ต่อมาตำบลโคกปิบถูกยกเป็นกิ่งอำเภอ แล้วยกขึ้น
เป็นอำเภอโคกปิบ เมื่อ พ.ศ. 2513

ต่อมาเปลี่ยนชื่อจากอำเภอโคกปิบ เป็นอำเภอศรี
มโหสถ เมื่อ พ.ศ. 2536

แผนที่แสดงสถานที่สำคัญบริเวณเมืองศรีมโหสถ จังหวัด
ปราจีนบุรี

ศรีมโหสถ

มโหสถ เป็นภาษาบาลี-สันสกฤต 2 คำ คือ คำว่า **มหา**
แปลว่าใหญ่, ยิ่ง, มาก, มักใช้เป็นส่วนหน้าของคำสมาส กับ
คำว่า **โอสถ** แปลว่า ยารักษาโรค

ส่วน **ศรี** เป็นภาษาสันสกฤต (ตรงกับภาษาบาลีว่า **สิริ**)
แปลว่า มิ่ง, สิริมงคล, ความดีความงาม, ความเจริญ, ความ
สว่างสุกใส

ศรีมโหสถ แปลเอาความรวมๆได้ว่าผู้ทรงไว้ซึ่งยารักษา
โรคชานานใหญ่สำคัญยิ่ง อันตั้งมาอย่างวิเศษ และยิ่งใหญ่ ถ้า
จับความหมายได้ว่า ผู้ทรงไว้ซึ่งสติปัญญาสูงส่ง

มโหสถ เป็นชื่อชาดกเรื่องที่ 5 ของทศชาติชาดก (แปล
ว่า ชาดก 10 เรื่องหรือ พระเจ้า 10 ชาติ มีชื่อย่อตามลำดับ
ว่า เต ชะ สุ เน มะ ภู จะ นา วิ เว ชื่อย่อ **มะ** คือ มโหสถ ส่วน
เว คือ เวสสันดร)

นิทานมโหสถกุมาร

มโหสถชาติก เป็นคำบอกเล่าว่าพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นบุตรเศรษฐีนามว่า**มโหสถกุมาร** ผู้มีปัญญาเฉลียวฉลาด แก้ปัญหาต่างๆ ได้อย่างลุ่มลึกได้สำเร็จ มีเรื่องโดยย่อว่า

ในอดีตกาล มีแก้วหนึ่งชื่อวิเทหรัฐ พระราชาทรงพระนามว่าวิเทห เสวยราชสมบัติในมิตถานครหลวง

ในกรุงมิตถาที่ประตูทั้ง 4 แห่ง มีหมู่บ้านประจำทุกแห่ง แต่หมู่บ้านหนึ่งมีชื่ออัมมชฌคาม พระโพธิสัตว์ได้ถือเอาเป็นที่ปฏิสนธิสู่ครรภ์นางสุมนาเทวีภรรยาเศรษฐีชื่อสิริวิฑมกะในหมู่บ้านนี้ เทพบุตรอื่นๆ อีกพันหนึ่งก็ลงมาถือปฏิสนธิในสกุลเศรษฐีใหญ่น้อยในคามเดียวกัน

ขณะประสูติจากครรภ์มารดา พระอินทร์ได้เนรมิตดวงมาวางแห่งโอสถลงในหัตถ์แห่งพระโพธิสัตว์แห่งหนึ่ง เพื่อจะให้มิพระเกียรติยศเลื่องลือ พระโพธิสัตว์จึงตรัสกับพระมารดาว่า โอสถนี้เป็นโอสถทิพย์ ขอมอบให้ไว้บำบัดคนเจ็บป่วยด้วยโรคต่างๆ เมื่อใครได้กินหรือทายานี้แล้วก็จะหายจากโรคนั้นๆ ทุกคนเศรษฐีสิริวิฑมกะจึงให้นามกุมารว่ามโหสถ

ตั้งแต่ปฐมวัย พระมโหสถได้ทรงแสดงพระปัญญาบารมีอย่างยิ่งใหญ่ ทรงแก้ปัญหาอันยุ่งยากและได้สั่งแจงความสามารถฉลาดเฉลียวเป็นอย่างดี เมื่อพระชนม์ 7 ปี ทรงสร้างศาลาสระโบกขรณี และสวนเป็นสาธารณสถาน

ความทราบถึงท้าววิเทหราช จึงต้องการพบตัว ต่อมาได้รับเอาไปเลี้ยงด้วยพอพระทัยในความเฉลียวฉลาด พอพระชนม์ 16 ปี ท้าววิเทหราชจะหาภรรยาให้ แต่พระมโหสถต้องการจะหาเอง ในที่สุดได้อภิเษกกับนางอมรเทวี แห่งบ้านอุตครยวมชฌคาม ผู้มีสรีระอันงามและมีปัญญาอันยอดเยี่ยม

ต่อจากนั้นได้ทรงประสพกับปัญหาอันยุ่งยากต่างๆ อันเกิดจากความริษยาของอำมาตย์ราชบริพาร และต้องกระทำภารกิจอันหนักมากมายจนสิ้นพระชาติ ล้วนแสดงให้เห็นความเฉลียวฉลาดสามารถแก้ความยุ่งยากต่างๆ ของพระมโหสถ

ปราจีนบุรี

จังหวัดปราจีนบุรี เป็นดินแดนส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำบางปะกง บริเวณที่ลุ่มตอนฝั่งทะเลตะวันออกของอ่าวไทยมีหลายจังหวัด เช่น นครนายก, สระแก้ว, ฉะเชิงเทรา, ชลบุรี, ระยอง, จันทบุรี ตราด

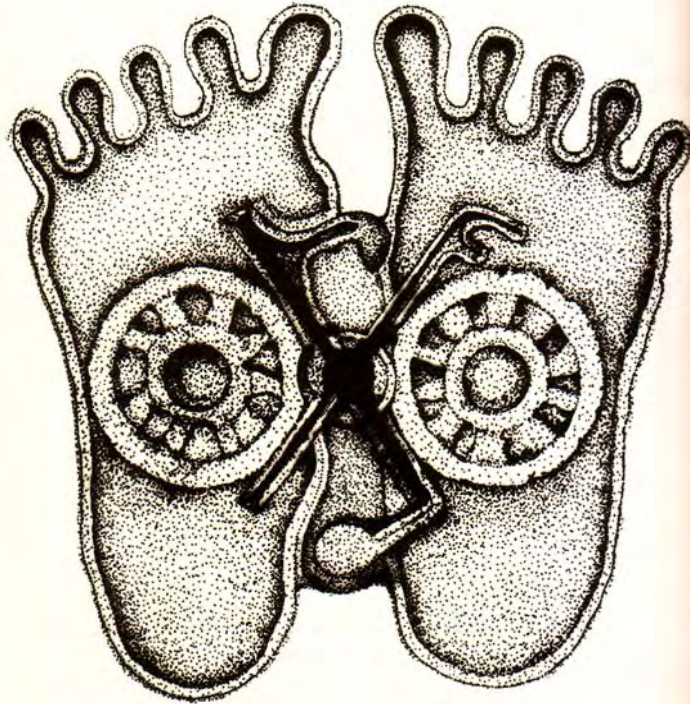
ปราจีนบุรี หมายถึง **เมืองฝ่ายตะวันออก** ประกอบขึ้นจากคำสันสกฤต 2 คำ คือ

ปราจีน แปลว่า **ตะวันออก** (หรืออาจแปลอย่างอื่นได้อีก เช่น โบราณ, รั้ว, กำแพง, ลตา, พฤษภ)

บุรี แปลว่า **เมือง** (หรืออาจแปลอย่างอื่นได้อีก เช่น นคร, นที, พญา, นฤปตี)

คำบาลี มีรูปใกล้เคียงกันว่า **ปาจีน** (ปา-จีน) และ **ปุระ** (ปุ-ระ)

เมืองปราจีนบุรี สมัยกรุงศรีอยุธยา ตั้งอยู่ริมแม่น้ำปราจีนที่ตำบลบางคาง เรียก**เมืองบางคาง** มีในเอกสารเก่า เช่น พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา พงศาวดารระแวก (ฉบับพระองค์เอง) ฯลฯ ต่อมาเรียกชื่อว่า**เมืองประจิม** แปลว่าเมืองฝ่ายตะวันตก (ประจิม แปลว่า ตะวันตก) รัชกาลที่ 4 มีพระบรมราชาธิบายว่าเป็นชื่อเขมรเรียก เพราะเป็นเมืองปลายแดนตะวันตกของเขมรเมืองพระนครหลวง (นครธม) จึงโปรดให้เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองปราจีนบุรี หมายถึงเมืองฝั่งตะวันออกของกรุงเทพฯ

รอยพระมหุตบาท

อยู่ที่เมืองศรีมโหสถ

บริเวณศาสนสถาน

เนินสระบัว(ลำ)-สระมรกต

อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
ทำขึ้นราวหลัง พ.ศ. 1200 ยุคทวารวดี

รอยพระพุทธรูป หมายถึง รอยเท้าของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับยืนแล้วเหลือรูปรอยไว้ เป็นสัญลักษณ์ว่าพระพุทธองค์เคยเสด็จประทับยืนตรงนั้น

รอยพระพุทธรูปที่เนินสระบัว(ลำ)-สระมรกต สลักลึกลงบนพื้นศิลาแลง เป็นรูปรอยเท้าคู่เหมือนธรรมชาติทั้งสองข้าง แต่นิ้วเท้าไม่เท่ากัน และเรียงไม่เสมอกัน

พระบาทซ้าย กว้าง 1.30 เมตร | ยาว 3.50 เมตร

พระบาทขวา กว้าง 1.30 เมตร | ยาว 3.30 เมตร

ความกว้างทั้งคู่ 3.10 เมตร

ระหว่างพระบาทมีหลุมกลม (คล้ายหลุมเส้า) ปากหลุมสลักเป็นร่องรูปกากบาท กว้าง 40 เซนติเมตร ลึก 1.05 เมตร

ยุคแรกคงมีเสี้ยววงกลมล้อมรอบ ครั้นยุคหลังต่อมาสร้างวิหารครอบลงไป

ลายเส้นของสำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร

พระนรินทราย

พบที่เมืองศรีมโหสถ
อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี
ทำขึ้นราวหลัง พ.ศ. 1300
ยุคทวารวดี

พระนรินทราย(องค์ใหม่) รัชกาลที่ 4 โปรดให้สร้างครอบองค์เก่าที่เป็นทองคำจากเมืองศรีมโหสถ

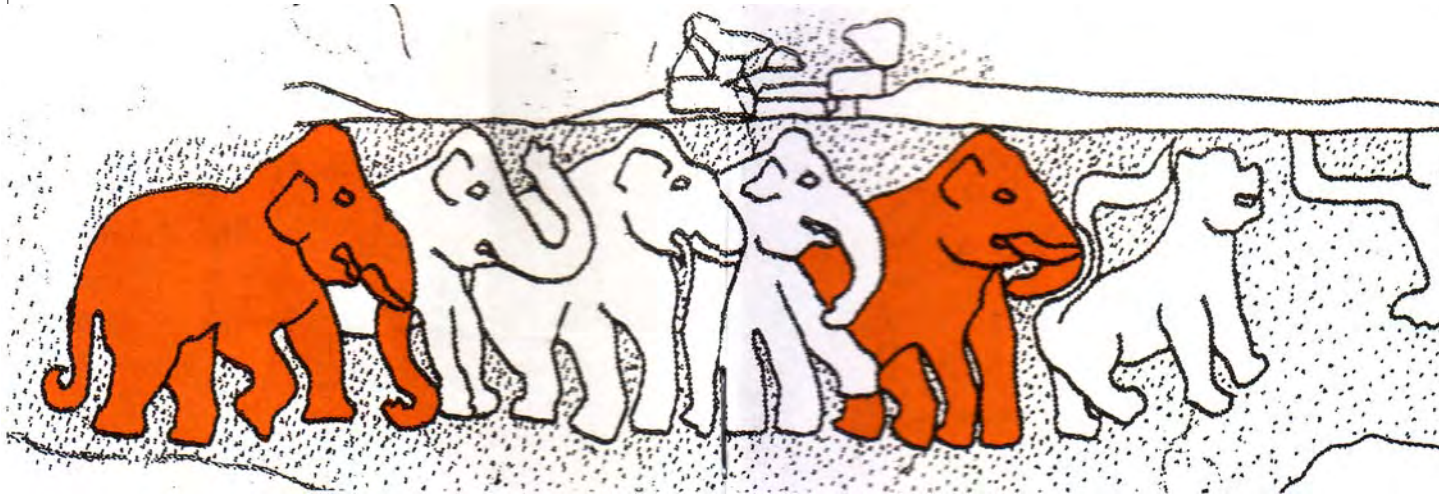
พระพุทธรูปหล่อทองคำ (เนื้อหก หนักประมาณ 32 บาท)
สูง 8.20 เซนติเมตร | หน้าตักกว้าง 6 เซนติเมตร | น้ำหนัก 7 ตำลึง 11 สลึง

พระนรินทรายหล่อทองคำ ทำขึ้นราวหลัง พ.ศ. 1300 (พุทธศตวรรษที่ 14-16) ในยุคทวารวดี

กำนันอิน แขวงเมืองปราจีนบุรี ชุตพบเมื่อ พ.ศ. 2399 ที่ชายดงศรีมหาโพธิ์ (เป็นเขตเมืองศรีมโหสถ) ยุคต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 (ครองราชย์ พ.ศ. 2394-2411) จึงทูลเกล้าฯ ถวาย แล้วโปรดเกล้าฯ ให้เก็บไว้ ณ หอเสถียรธรรมปริตร ในพระบรมมหาราชวัง

ต่อมา พ.ศ. 2403 ถวายพระนามพระพุทธรูปทองคำจากเมืองศรีมโหสถว่าพระนรินทราย หมายถึง ปราศจากอันตราย แล้วสร้างพระพุทธรูปองค์ใหม่ครอบไว้

ปัจจุบันประดิษฐาน ณ หอพระสุรลัยพิมาน ในพระบรมมหาราชวัง

ลายเส้นจำลองตามภาพสลักรูปสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ขอบสระแก้ว
เมืองศรีมโหสถ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี ทำขึ้นเมื่อราว
พ.ศ. 1000 (ลายเส้นของ สำนักศิลปากรที่ 5 ปราจีนบุรี กรมศิลปากร)

เมืองศรีมโหสถ

อำเภอศรีมโหสถ

จังหวัดปราจีนบุรี

ลุ่มน้ำบางปะกง ชายฝั่งทะเลตะวันออก
ในประวัติศาสตร์ (สยาม) ประเทศไทย

โดย สุจิตต์ วงษ์เทศ

เอกสารเผยแพร่แบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ : **ไม่สงวนลิขสิทธิ์**
พิมพ์แจกเมื่อวันเสาร์ที่ 14 กรกฎาคม 2550
ในงานทำบุญกระดูกนางสิ้นใจ วงษ์เทศ
(เกิด พ.ศ. 2456 | ตาย 27 มิถุนายน 2550) อายุ 94 ปี

ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมที่ นางสาวสมใจ วงษ์เทศ
โทรศัพท์ 08 1430 6730 Fax 0 2411 2948
www.suntonphu.com | e-mail: thepthida@sunthonphu.com

ออกแบบศิลปกรรมและพิมพ์ที่
เรือนแก้วการพิมพ์ 947 ถนนอรุณอมรินทร์ บางกอกน้อย กรุงเทพฯ
โทรศัพท์ 0 2411 1523 โทรสาร 0 2866 3248

เอกสารเผยแพร่และแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ : **ไม่สงวนลิขสิทธิ์**
เสาร์ 14 กรกฎาคม 2550 | 2007